

บทที่ 5

ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไท

ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอความคิด ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สุริยคราสและจันทรคราสใน 2 ประเด็นหลัก ดังนี้

5.1 ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องกบ ในบริบททางวัฒนธรรมของชนชาติไท

5.2 ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไท

5.1 ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องกบ ในบริบททางวัฒนธรรมของชนชาติไท

ในแวดวงของการศึกษาทางด้านวรรณคดี ถึงหนึ่งที่เราไม่อาจปฏิเสธได้คือ วรรณคดีหรือวรรณกรรมที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมา ล้วนเป็นกระจกสะท้อนความคิดและปัญหาที่มีอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมนั้น ๆ ทั้งนี้เพราะ กวีหรือผู้แต่งซึ่งเป็นผู้สร้างสรรค์งาน เป็นองค์ประกอบหรือโครงสร้างอย่างหนึ่งของสังคม คิ้วขมวดนี้ กวีจึงต้องคอกอยู่ภายใต้กรอบความคิดและบริบทต่าง ๆ ทางสังคมแห่งยุคสมัย เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงพบว่า เรื่องเล่าไม่ว่าจะเป็น นิทาน คำานาน ละครหรือเพลง ล้วนสะท้อนภาพทั้งที่เป็นเรื่องราวในจินตนาการและจากประสบการณ์จริงของผู้คนในสังคมนั้น ๆ ออกมาในแง่มุมต่าง ๆ

เรื่อง“กบกินเดือน/กบกินตะวัน”ซึ่งเป็นตำนานอธิบายเหตุเกี่ยวกับสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไทที่แพร่หลายที่สุด ซึ่งถือเป็นผลผลิตอย่างหนึ่งทางจิตใจที่เกิดจากจินตนาการของคนไท เหตุการณ์ดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ ซึ่งความรู้ตึกนีกคิดของคนไทส่วนหนึ่งรับรู้ว่า เหตุการณ์นี้เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นั่นก็คือ “กบ” เป็นผู้มากินกินพระอาทิตย์และพระจันทร์ไป ดังนั้น รูปสัตว์สัญลักษณ์ที่ใช้แทนสิ่งทำให้เกิดเหตุการณ์นี้ จึงมีความหมายที่น่าสนใจและนำมาอภิปราย เพื่อให้เห็นระบบคิดที่คนไทสร้างสรรค์เรื่องราวดังกล่าว โดยอาศัยรูป “กบ” มาเป็นตัวแทน

ในบริบททางวัฒนธรรมไท เราจะพบว่า “รูปกบ” ถือเป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่มีมาแต่โบราณกาล ดังจะเห็นได้จากภาพเขียนศิลปะคึกคักบรรพ์บนหน้าผาหลายแห่งของชาวฉ้วง

ซึ่งเป็นคนไทยที่พูดภาษาตระกูลไทอีกกลุ่มหนึ่ง มีถิ่นอาศัยอยู่ในเขตมณฑลทวนตง ประเทศจีน หรือภาพเขียนสีตามผนังถ้ำหรือหน้าผาที่อยู่ในประเทศไทย เช่น ภาพเขียนในถ้ำเขาปลาร้า จังหวัดอุทัยธานี ภาพเขียนในถ้ำผาแดง จังหวัดกาญจนบุรี ก็มีรูปคนกางแขนต่างขาทำท่าคล้าย กบอยู่จำนวนมาก ภาพบางภาพคล้ายคนกำลังประกอบพิธีกรรมบางอย่าง (วิเศษ ทงมิตร และ บังอร กร โกวิท, 2522 : 5-12 ; ศุภจิตต์ วงษ์เทศ, 2537 : 68) แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ตั้งแต่สมัย บรรพกาลมีคติความเชื่อเกี่ยวกับรูปกบมานานแล้ว โดยเฉพาะในบริบททางวัฒนธรรมไทย เราจะพบสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับกบเป็นจำนวนมาก ซึ่งเรื่องราวดังกล่าวอาจเป็นภาพสะท้อนให้เห็น ประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา ที่ได้ประเพณีปฏิบัติสืบกันมาเป็นเวลาช้านาน

หากจะพิจารณาเพื่อให้เห็นแง่คิดบางอย่างเกี่ยวกับรูปกบ ในบริบททางวัฒนธรรมไทย นั้น จะพบว่า ส่วนมากชุมชนไทยเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับการทำนา ดังนั้น พิธีกรรมที่มีความหมายและความสำคัญของผู้คนในดินแดนแถบนี้จึงมักเกี่ยวข้องกับ การแสวงหาน้ำและฝน เพื่อให้ถึงศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจเหนือธรรมชาติที่คนไทยเชื่อว่ามิอยู่ ช่วยบันดาลความอุดมสมบูรณ์ให้แก่คน เพราะฉะนั้น ถึงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับต้นพันซ์กับน้ำหรือฝน จึงมีความหมายกับผู้คนในดินแดนแถบนี้เป็นอย่างยิ่ง

รูปกบ เป็นสัญลักษณ์อีกอย่างหนึ่งที่มีความหมายในฐานะเป็นทูตแห่งน้ำหรือฝน อันนำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์แห่งพืชพันธุ์และสรรพชีวิต ความเข้าใจนี้ถือเป็นลักษณะสากลของมนุษย์ทั่วโลก รวมทั้งคนไทยด้วย ดังที่ ศรีศักร วัตติโกดม ได้กล่าวถึงความผูกพันของผู้คนในดินแดนแถบนี้กับเรื่องราวของฝนไว้ในหนังสือเรื่อง จ้วง : ที่นั่งเฝ้าไทยเก่าแก่ที่สุด ว่า

รูปกบเป็นสัญลักษณ์แห่งน้ำและความอุดมสมบูรณ์ แนวคิดนี้ถือเป็นแนวคิดสากลที่เชื่อถือร่วมกันของมนุษย์โดยทั่วไป เช่น ชาวฮิปปี้เชื่อว่ากบเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่มาพร้อมกับฝน หรือชาวอเมริกัน อินเดีย และชาวออสเตรเลียเชื่อว่า เสียงร้องของกบเป็นคำทำนายทายทักเกี่ยวกับเรื่องฝน หรือในประเทศญี่ปุ่นก็มีรูปคางคก ที่แกะสลักจากทองสัมฤทธิ์ และหินทำท่าหมอบคลานอยู่บนเกาะแห่งหนึ่งริมฝั่งทะเล Futamigaura ซึ่งชาวญี่ปุ่นเชื่อว่ามี ความเกี่ยวข้องกับพระอาทิตย์ น้ำ และความอุดมสมบูรณ์ หรือชาวจีนเชื่อว่า “กบ” เป็นตัวแทนของพระจันทร์ และเป็นรูปวิญญูณที่คนจีนนับถือบูชา อันมีจุดมุ่งหมายเพื่อความอยู่ดีมีสุขและความเจริญรุ่งเรืองของชีวิต (Jobs Gertrude, 1962 : 613 ; Madanjeet Singh, 1993 : 60 ; Miranda, 1996 : 58)

พิธีขอฝนเป็นพิธีกรรมของคนในสังคมเกษตรกรรมแห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยแท้ เป็นพิธีกรรมยิ่งใหญ่ที่มีความหมายเชิงบูรณาการเป็นอย่างยิ่ง เพราะได้นำผู้คนที่มีความหลากหลายคามท้องถิ่นให้มาพบปะสังสรรค์กัน เกิดจิตสำนึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ภาพเขียนสีที่ผาถาย ที่มีรูปคนยืนกางขาและแขนมีลักษณะเหมือนกบ ก็เพราะความเชื่อว่ากบเป็นสัตว์สัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับน้ำและฝนซึ่งเป็นที่มาของความอุดมสมบูรณ์นั่นเอง (ศรีศักร วัตติโกคม, 2536 : 14-15)

ในสมัยเด็ก ๆ เราอาจจะเคยได้ยินหรือร้องเพลง ซึ่งอาจจะไม่มีสาระอะไรมากนัก แต่ก็พอจะชี้ให้เห็นว่าคนไทยแม้กระทั่งเด็ก ๆ เองก็เข้าใจรวมกันว่า กบกับฝนทั้งคู่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ดังเนื้อเพลงร้องเล่นของเด็กว่า

กบเอ๋ยทำไมจึงร้อง	จำเป็นต้องร้องเพราะท้องมันปวด
ท้องเอ๋ยทำไมจึงปวด	จำเป็นต้องปวดเพราะข้าวมันดิบ
ข้าวเอ๋ยทำไมจึงดิบ	จำเป็นต้องดิบเพราะไฟมันดับ
ไฟเอ๋ยทำไมจึงดับ	จำเป็นต้องดับเพราะฟืนมันเปียก
ฟืนเอ๋ยทำไมจึงเปียก	จำเป็นต้องเปียกเพราะฝนมันตก
ฝนเอ๋ยทำไมจึงตก	จำเป็นต้องตกเพราะกบมันร้อง

ลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า เนื้อเพลงได้บอกให้เด็ก ๆ รู้ในลักษณะของระบบนิเวศน์ว่า เมื่อไรที่กบร้องเหตุการณ์ต่อมาก็คือจะต้องมีฝนตก ซึ่งในความโลกแห่งความเป็นจริงก็เป็นเช่นนั้น ดังนั้นกบจึงถือเป็นสื่อกลางระหว่างโลกศักดิ์สิทธิ์กับโลกสามัญ ซึ่งมีอำนาจทำให้เกิดฝนฟ้าคะนองมายังโลกมนุษย์ได้ กบในภาษาและศิลปะจึงเป็นภาพสะท้อนความคิด ซึ่งต้องสอดคล้องกันไปในเรื่องหาของสังคมที่เคยมีมาตั้งแต่อดีต และยังคงร้องร่ายดังกล่าวให้เราเห็นครบจนทุกวันนี้

สัญลักษณ์รูปกบที่ปรากฏบนกลองมโหระทึก ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่คนไทยใช้ประกอบพิธีกรรมมาตั้งแต่ยุคบรรพกาล ใช้ในงานเช่นไหว้ที่สำคัญ ๆ ของคนโบราณ คือ ขอให้ฝนฟ้าคะนองตามฤดูกาลอย่างเหมาะสม กลองที่ใช้จะมีลวดลายหล่อไว้บนหน้ากลองด้วย เช่น รูปเมฆ ฟ้า ควบ และรูปกบ ความเกี่ยวพันระหว่างกลองมโหระทึกกับรูปกบนั้นมีความเกี่ยวข้องกัน อันมีหลักฐานที่ชี้ให้เห็นจนทุกวันนี้ ดังเช่นคนไทยวนจะเรียกกลองมโหระทึกว่า “กลองกบ” หรือใน

เอกสารโบราณเรื่อง อาหม-นุราณี หรือ ประวัติศาสตร์อาหม ก็ได้บันทึกเอาไว้ว่ากลุ่มชนชั้นปกครองได้ใช้กลองมโหระทึกประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ มานานแล้ว (ประสพสุข สุขสวัสดิ์, 2536 : 11-12) แสดงให้เห็นว่าสัญลักษณ์รูปกบมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนไทยเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาถวลาถาย “รูปกบ” จากหน้ากลองมโหระทึกอย่างลึกซึ้งแล้ว ผู้วิจัยมีความคิดว่าเป็นไปได้หรือไม่ว่ารูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏบนหน้ากลองนั้น แสดงให้เห็นลักษณะของระบบจักรวาล ทั้งนี้เพราะบนหน้ากลองจะมีถวลาถายของ ท้องฟ้า เมฆ พระอาทิตย์ รวมทั้งรูปดาวเป็นแฉก ๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ถือได้ว่าเป็นเรื่องราวของสวรรค์ หรือระบบของจักรวาล ส่วนรูปกบมีสถานะภาพเป็นสื่อกลางระหว่างสวรรค์กับพื้นดิน โดยมีนัยสำคัญที่เป็นผู้รักษาสมดุลเกี่ยวกับเรื่องน้ำและความอุดมสมบูรณ์ให้กับมนุษย์ ดังจะเห็นได้จากตำนานการต่อสู้ระหว่างเทพที่มีรูปร่างเป็นกบหรือคางคก และที่มีรูปร่างเป็นมนุษย์กับเทพเจ้าแห่งฟ้าหรือแดนเพื่อค้ำน้ำและความอุดมสมบูรณ์ให้กับคินสู่โลกมนุษย์ เช่น เรื่องพญาคันคาก ของกลุ่มไทลาว และไทยอีสาน หรือ ปูโตโอ ซึ่งเป็นนิทานอธิบายการกำเนิดของชาวจ้วง สำหรับแนวความคิดเกี่ยวกับกบที่เปลี่ยนสถานะภาพจากสัตว์ในธรรมชาติมาเป็นผู้มีบุญคุณหรือบรรพบุรุษของมนุษย์นั้น ปราณี วงษ์เทศ ได้แสดงทัศนะว่า

การตั้งเขตพฤติกรรมของกบตามธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวกับการเพาะปลูก กบจึงเป็นสัตว์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งขาด และอำนาจประโยชน์ต่อการทำมาหากินของมนุษย์จนมนุษย์ยกย่องเห็นบุญคุณของกบ แล้วกลายเป็นเทพที่ศักดิ์สิทธิ์ (ปราณี วงษ์เทศ, 2538 : 251)

เนื้อเรื่องนิทานเรื่อง ปูโตโอ (กำเนิดของชาวจ้วง) มีอยู่ว่า มีเทพเจ้าแห่งฟ้าร้องเกิดความไม่พอใจต่อการบูชาเช่นไหว้ของมนุษย์ จึงบันดาลไม่ให้เกิดฝนตก คั้งนั้นชาวโลกจึงเกิดความทุกข์ยากเดือนร้อน ผู้คนจึงได้ไปขอความช่วยเหลือจากพ่อโต ซึ่งต่อมาพ่อโตได้ป็นขึ้นไปสู้รบกับเทพเจ้าฟ้าร้องบนสวรรค์ เทพเจ้าฟ้าร้องแพ้พ่อโตจึงสั่งให้ปล่อยฝนตกลงไปยังโลกมนุษย์ แต่เทพฟ้าร้องไม่ปฏิบัติตาม พ่อโตจึงได้จับตัวเทพเจ้าฟ้าร้องมากักขังไว้ แต่เทพเจ้าฟ้าร้องใช้กลอุบายหลบหนีออกไปได้ และได้บันดาลให้น้ำท่วมโลก หลังจากนั้นจึงได้มีผู้คนสืบเชื้อสายต่อมา (ปราณี วงษ์เทศ, 2538 : 248-249)

หลัง ชูว ตง (2540 : 17) ได้กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องกบของชาวจ้วงที่อำเภอเทียน เอ้อ ดงหลาน หนานคาน ซึ่งอยู่ในช่วงคืนน้ำของแม่น้ำหงตงเหอ ว่า กบเป็นทูตที่เทพแห่งฟ้า ร้องไห้มาดูแลโลกมนุษย์ เมื่อมนุษย์ต้องการน้ำ กบก็จะร้อง เมื่อเทพแห่งฟ้าร้องได้ยินเสียงกบ แล้ว ก็จะปล่อยให้ฝนตกลงมา นอกจากนั้นกบยังกินแมลงร้าย ช่วยทำให้ข้าวเจริญงอกงาม ดังนั้น คนในแถบนั้นจึงเห็นกบเป็นเทพ พวกเขานอกจากจะไม่ทำร้ายกบแล้ว แต่ละปีในเดือน 1 ถึงปลายเดือนจนถึงต้นเดือน 2 พวกเขาจะจัดให้มีเทศกาลกบ ฉลองกันอย่างเอิกเกริก แต่ละหมู่บ้าน (หรือหมู่บ้านเล็ก ๆ หลาย ๆ ที่รวมกัน) จะจัดตั้งศาลากบ เมื่อถึงเวลาเช่นไหว้ จะจัดที่ ผังศพของกบที่หน้าหมู่บ้าน หรือเชิงเขา

นอกจากนี้ รูปกบที่ปรากฏในแบบแผนทางวัฒนธรรมของคนไท โดยเฉพาะประเพณี และพิธีกรรม ยังได้แสดงให้เห็นถึงเพศของกบอย่างเด่นชัด เช่น ในพิธีแก้กบตองต่งแก่นแฉ้ ของไทเงิน จะปรากฏสัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนว่ากบเป็นเพศหญิง หรือในพิธีบูชา กบของชาวจ้วง ก็มีความเชื่อว่าบรรพบุรุษของคนถือกำเนิดมาจากกบ ในพิธีนี้จะมีการจับกบมา บูชายัญซึ่งจะมีทั้งเพศหญิงและชาย หรือในตำนานหรือประวัติเกี่ยวกับหมู่บ้านของคนไทย อีสานในบางจังหวัด เชื่อว่ากบเป็นบรรพบุรุษที่ขึ้นนะแห่งท่ามาหากิน รวมทั้งเป็นผู้นำมา ซึ่งความอุดมสมบูรณ์แห่งฟ้าฝนด้วย เนื่องจากมีประเพณีและพิธีกรรมของคนไทหลายอย่าง ที่ เกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์รูปกบ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจะขอศึกษาเฉพาะกรรมพิธีแก้กบตองต่งแก่น แฉ้ของชาวไทเงิน และพิธีบูชากบของชาวจ้วง ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์รูปกบ และเป็น พิธีที่เกี่ยวข้องกับการขอฝนเท่านั้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

พิธีแก้กบตองต่งแก่นแฉ้ ของชาวไทเงิน ในเมืองเชียงตุง สหภาพพม่า จัดขึ้นในวัน สงกรานต์หรือวันปีใหม่ของทุก ๆ ปี ในพิธีนี้จะมีการละเล่นต่าง ๆ มากมาย เช่น การเล่นสะบ้า

ประวัติความเป็นมาของ หมู่บ้านหนองกบ หมู่ที่ 4, 8 ตำบลตู่จาน อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร เล่าว่า เดิมราษฎรบ้านหนองกบ มีถิ่นฐานอยู่ที่บ้านไผ่สีสุก ตำบลตู่จาน ต่อมา มี ราษฎรกลุ่มหนึ่งนำโดย นายพรหมอินทร์ ทากันอพยพมาอยู่ที่บ้านตวง และได้ย้ายมาอยู่ที่บ้าน หนองกบตามลำดับ จนถึงปัจจุบัน ส่วนสาเหตุที่ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า หนองกบ นั้น เพราะมีหนอง น้ำอยู่แห่งหนึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน มีกบอาศัยอยู่ชุกชุม จึงได้ชื่อว่า “หนองกบ” โดยมี สัญลักษณ์ของหมู่บ้านคือ “กบ” (ที่หมู่บ้านหนองกบนี้ มีรูปปั้นกบ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า เจ้าแม่กบ อยู่หน้าทางเข้าหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านจะทำพิธีเลี้ยงเจ้าแม่กบ ในช่วงประเพณีบุญบั้งไฟ - ผู้วิจัย)

ภาพ : “เจ้าแม่กบ” ตัวยุติภรณ์ประจำหมู่บ้านถนนงอบ หมู่ที่ 4, 8
ตำบลตุ้งกู้ง อําเภอกันช็องเมี้ยว จังหวัดยโสธร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หมากกอน (เป็นถุงผ้าบรรจุเมล็ดมะขามเขี้ยวหมอนขนาดจิ๋วใช้โยนให้แก่กัน) ม้าจกคอก (การพ้อนรำกล้ายลาวกระทบไม้) นอกจากนี้ยังมีการแห่รูปขุนตั้งขาน (รูปกบ) ไปรอบ ๆ เมืองเชียงคองซึ่งจะไปสิ้นสุดที่ริมน้ำจั้น พิธีนี้เป็นการบูชาตั้งศักดิ์สิทธิ์ให้คนบ้านคองฝนฟ้าให้คดคองตามฤดูกาล พระอธิการชินวต เจ้าอาวาสวัดจอมคำ ได้เล่าถึงประเพณีแก่กถองว่า

ในวันตั้งขานดองซึ่งตรงกับวันที่ 13 เมษายน ของทุก ๆ ปี ชาวเชียงคองจะเห็นประเพณีที่ให้ลัวะมาตีกถองที่นำมาแขวนไว้ที่หอเทวดาหั่วกาด (บ้านกาดเก่า หรือกาดคองเคิม) ลัวะจะตีกถองทั้งกลางวันและกลางคืน ก่อนจะถึงวันเถลิงศก ประเพณีแก่กถอง (แก่ก = แขนงหรือห้อย) หมายถึงการนำเอากถองมาคาคด้วยหาวแขวนไว้ แล้วให้ลัวะมาตีกถองนั้นทั้งกลางวันกลางคืน เพื่อบูชาราชู (รูปกบ - ผู้วิชัย) กับพระจันทร์เพื่อขอให้ฝนฟ้าคดคองตามฤดูกาล (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และนฤมล เรืองรังษี, 2537 : 16-17)

ศกัญญา ภัทราชัย เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับสัญลักษณ์รูปกบหรือขุนตั้งขานในพิธีแก่กถองส่งแก่กหรือวันขึ้นปีใหม่ของชาวไทเงินว่า

การส่งตั้งขานไปล้อมกบของชาวไทเงินหรือที่เรียกว่า “พิธีแก่กถองส่งแก่ก” ชาวไทเงินจะสร้างรูปขุนตั้งขานเป็นรูปกบ มีไม้แก่กซึ่งทำเป็นรูปอวัยวะเพศชายคอดแห่ที่ก้นกบ มีการตีกถองเพื่อให้ขุ่นน้ำขุ่นเขิน ... กบเป็นสัญลักษณ์ของเพศหญิงซึ่งลักษณะของพิธีกรรมแสดงรูปธรรมที่ชัดเจนว่าเป็นสัญลักษณ์แทนพฤติกรรมการร่วมเพศของชายหญิง กบที่แขวนอยู่ในพิธีจึงหมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ที่เกิดขึ้นหากฝนตก ความคิดเรื่องกบเป็นสัญลักษณ์ของการขอฝน จึงน่าจะเป็นความคิดที่มาจากความเชื่อกั้งเคิมของคนไท (ศกัญญา ภัทราชัย, 2539 : 32)

หากพิจารณาให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นจะพบว่า การเคารพบูชากบในฐานะเทพเจ้าศักดิ์สิทธิ์ แสดงให้เห็นความหมายอีกด้านหนึ่งนอกจากเรื่องน้ำ คือความหมายที่มนุษย์และกบมีกำเนิดมาจากที่เดียวกันคือพื้นดิน การสร้างกำเนิดของมนุษย์โดยผูกพันกับกำเนิดของสัตว์ที่เป็นสิ่งเคารพศรัทธาของสังคม จึงเป็นสิ่งที่อยู่คู่มนุษย์มาตั้งแต่โบราณกาลแล้ว คงจะเห็นได้จากกลุ่มไทเงินและจ้วง ที่นับถือรูปกบเป็นสิ่งเคารพบูชา เช่น การที่ชาวไทเงินปั้นรูปตั้งขานหรือรูปกบจากทราย แล้วใช้ไม้แก่กแห่เข้าไปในคอก ซึ่งหมายถึงการรวมเพศหรือการผสมพันธุ์ อันเป็น

การทำให้มีการเกิดใหม่ขึ้น หรือชาวจ้างทำพิธีบูชาศพซึ่งจะต้องตระเวนหากบที่หลบซ่อนจำศีลตามทุ่งนาหรือพื้นดินทั้งตัวผู้และตัวเมียมาประกอบพิธีกรรม โดยจะนำเอาซากกบที่ทำพิธีฝังไว้เมื่อปีที่แล้วขึ้นมา แล้วเอากบคู่ใหม่ใส่เข้าไปในโถงแทน จากลักษณะดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ผู้ให้กำเนิดทั้งสองพิธีกรรมนั้นล้วนมาจากพื้นดินทั้งสิ้น

ส่วนพิธีบูชาศพของชาวจ้าง ในมณฑลกวางตี ทางตอนใต้ของจีน จะจัดขึ้นหลังวันวิ
ใหม่หรือตรุษจีน (ประมาณเดือน 2 ของจีน หรือเดือนมีนาคม) เป็นประจำทุกปี ในพิธีบูชาศพนี้ ชาวบ้านผู้ชายจะเป็นผู้ตระเวนหากบที่อาศัยอยู่ตามทุ่งนา ซึ่งในช่วงเวลานี้กบจะจำศีลและหาซากมากเพราะมีสภาพแห้งแล้ง การหากบในพิธีนี้จะมีการประโคมดกตองมโหระทึกตลอดเวลา ซึ่งกบที่หามาได้จะต้องมีทั้งเพศผู้และเพศเมีย แล้วนำมาใส่โถงไม้ไผ่ใส่ไข่เล็ก ๆ แห่กลับหมู่บ้าน พอถึงหมู่บ้านก็จะแห่รอบหมู่บ้านก่อน ซึ่งแต่ละบ้านจะร้องเพลงกบที่มีเนื้อหาขอให้พิรพันธุ์อุดมสมบูรณ์ ให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข หลังจากนั้นเจ้าบ้านก็จะจุดประทัดโดยมีความเชื่อว่าเป็นการต้อนรับสิ่งที่คลั่งที่มาจากพร้อมกับกบ พอถึงที่ประกอบพิธีบูชาศพก็จะนำเอากบทั้งคู่ออกมาแขวนและจุดประทัด นำข้าวปลาอาหาร และเหล้ามาเช่นสรวงบูชาดวงวิญญาณของกบ จากนั้นก็จะบรรจรวงของกบลงในหีบศพเล็ก ๆ แล้วแห่ไปยังสถานที่ฝังกบ หลังจากนั้นก็จะนำเอาร่างของกบที่ฝังไว้เมื่อปีก่อนขึ้นมาดูเพื่อทำนายทายทักเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ของพิรพันธุ์ต่าง ๆ แล้วจึงเอาหีบศพกบใหม่เข้าไปฝังแทน บางอำเภอบางหมู่บ้านก็มีการปักธง กระดาษตีต่าง ๆ เพื่อเป็นการเซ่นไหว้กบ หลังจากนั้นก็จะแห่ไข่เยี่ยวปลา ๆ กลับหมู่บ้านพร้อมทั้งไห่ร้องตีประโคมดกตองมโหระทึกไปตลอดทาง ซึ่งเชื่อว่ามีวิญญาณกบสิงอยู่ หลังจากถึงหมู่บ้านก็จะมีพิธีเฉลิมฉลองกลางทุ่งนา พร้อมทั้งอัญเชิญเจ้ากบมาตั้งไว้กลางวงพิธีหน้ากตองมโหระทึก ซึ่งในพิธีนี้จะมีการแสดงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์แห่งพิรพันธุ์และชีวิต (สรุปความจากปรานี วงษ์เทศ, 2538 : 240-246)

ปรานี วงษ์เทศ (2538 : 246) ได้กล่าวสรุปขั้นตอนหลัก ๆ เกี่ยวกับพิธีบูชาศพของชาวจ้างว่า พิธีบูชาศพหรือเทศกาลกบของชาวจ้างนั้น แม้ว่าจะทำต่างกันและมีความแตกต่างกันในรายละเอียดของพิธีกรรม แต่ก็มีพิธีกรรมร่วมกันอยู่ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรก คือ พิธีหากบ มักจะเริ่มในช่วงหลังตรุษจีนก่อนการทำนา ขั้นตอนที่สอง คือ พิธีเซ่นสังเวทแล้วฝังศพกบ ซึ่งจะต้องดูซากกบเก่าแล้วทำนายจึงจะฝังกบใหม่ ขั้นตอนที่สาม คือ การละเล่นเฉลิมฉลอง เป็นการละเล่นในเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากินเพื่อความอุดมสมบูรณ์

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2537 : 103) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการละเล่นประกอบพิธีบูชาภบนี้ว่า ในพิธีบูชาภบนั้นมีสิ่งที่น่าสนใจคือ การละเล่นชุดใหญ่เกี่ยวกับการทำมาหากิน ซึ่งจะมีการทำนา ทำไร่ ทอผ้า ฯลฯ มีคนแต่งตัวเป็นควายสวมเขาไถนา มีชาวบ้านใส่หน้ากากถือไถ-คราดตามหลัง มีคนหลายคนเขียนลายตามตัวให้คล้ายกบ แล้วออกมากระโดดตามหลังชาวนา หากควาย ขี้เกียจไม่ไถนา กบจะเข้าไปจัดการให้ควายถูกขืนมาไถนา และถ้ามีแมลงลงมากินพืชพันธุ์ในไร่นา กบก็จะเข้าไปจัดการกินแมลง

เท่าที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่ากบทำหน้าที่เป็นผู้ขจัดปัดเป่าความเดือนร้อนทุกข์ยาก รวมทั้งเป็นผู้ดูแลความอุดมสมบูรณ์แห่งพืชพันธุ์ให้แก่ชาวนา ดังนั้นกบจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งการสร้างสรรค์และการทำลายได้ในเวลาเดียวกัน กล่าวคือเป็นผู้สร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้แก่มนุษย์ และเป็นผู้ทำลายสิ่งที่ทำให้เกิดความเดือนร้อนแก่มนุษย์ นัยสำคัญนี้บอกให้เราเห็นว่า “กบ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์” ที่ช่วยบันดาลความอยู่ดีมีสุขให้แก่มนุษย์ นั่นเอง

มีข้อสังเกตว่าในพิธีบูชาภบของชาวจ้วง จะใช้ธงเล็ก ๆ สีขาวขลิบแดงมาเช่น ไห้วกบ พร้อมกับข้าวปลาอาหารและเหล้า หากพิจารณาให้ลึกซึ้งจะพบว่า การใช้สีขาวและสีแดงทำเป็นธงพื้นเดียวกันนั้นบอกความหมายบางอย่าง กล่าวคือสีขาวและสีแดงของธงสำหรับเช่น ไห้วที่หุ้มฝักกบนั้น เป็นสัญลักษณ์แสดงให้เห็นถึงความผูกพัน หรือความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างวงศาคณาญาติหรือกลุ่มญาติพี่น้องในสายตระกูลเดียวกัน ซึ่งสีแดงหมายถึงผู้ที่มิชีวิตอยู่ ส่วนสีขาวหมายถึงผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

ลักษณะเช่นนี้เป็นการคอกย้ำถึงความเป็นหมู่พวกเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ Turner (1966 : 65) ในบทความเรื่อง *Colour Classification in Ndembu Ritual* ซึ่งเขาได้ศึกษาการใช้สีซึ่งเป็นเรื่องราวของสัญลักษณ์ในพิธีกรรมของชาว Ndembu พบว่าการใช้สีขาวเป็นสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีชีวิตอยู่กับบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นสื่อติดต่อระหว่างผู้มีชีวิตกับผู้ตายแล้ว (อ้างถึงใน มาตี ไพรธม, 2531 : 83-84) แสดงให้เห็นลักษณะของระบบสัญลักษณ์ของสีซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ สีแดง-สีขาว หรือ ชีวิต-ความตาย นอกจากนี้เครื่องเช่น ไห้วกบในพิธีบูชาภบยังเน้นการใช้อาหารสีขาวและสีแดงด้วย ซึ่งได้แก่ ข้าวต้มมัด และหมูสามชั้น มีข้อสังเกตอีกอย่างหนึ่งว่าในพิธีกันกลองส่งแก่น้ำ ในขันคั้งที่จะใช้บูชาเมื่อตั้งกลองแล้ว จะมีสีขาวกับสีแดงรวมอยู่ด้วย สัญลักษณ์สีขาวสีแดงในเครื่องเช่น ไห้วเหล่านี้จึงเป็นสีที่ให้ความหมายเช่นเดียวกับธงขาวขลิบแดงในพิธีบูชาภบของชาวจ้วง ซึ่งเป็นการ

พยายามผูกโยงความเป็นกลุ่มจากเชื้อสายหรือสายเลือด (สีเผง) เคียวกันซึ่งหมายถึงผู้มีชีวิตกับผู้
ที่ล่วงลับไปแล้ว (สีขาว) นั่นเอง

นอกจากสัญลักษณ์รูปกบในพิธีแก้กันกลองส่งแก่น้ำและพิธีบูชากบแล้ว ยังพบวัตถุที่
เป็นสัญลักษณ์ในพิธีกรรมดังกล่าว นั่นคือ กดองไชย-กดองมโหระทึก อันมีนัยสำคัญในเรื่องราว
ของพลังและอำนาจ ดังจะเห็นได้จากคำตอบเกี่ยวกับประโยชน์ของการตีกลองว่า “ถ้าตีกลองนี้
ได้ บ้านเมืองก็ชุ่มเย็น อยู่เย็นเป็นสุข น้ำฟ้าจะดี ไร่นาก็ดี หนะศักดิ์ ไม่มีอันตรายใด ๆ”
(ศุกัญญา ภัทราชัย, 2539 : 22) ซึ่งในพิธีกรรมทั้ง 2 จะมีการตีไปตลอดทางโดยในพิธีแก้กันกลอง
จะให้ชาวลัวะ หรือ “ไทลอย” ติดต่อกับชาวไทเงิน จนกระทั่งไปสิ้นสุดที่ “ถ้องกบ” (ร่องน้ำที่
แยกมาจากลำน้ำซัน) ซึ่งมีบทบาทเพื่อสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้รับรู้ว่ามีพิธีเช่นตรวจบูชา อัน
เป็นการบอกกล่าวให้เกิดสิ่งที่ดีงาม หรือให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ดีขึ้นมารับรู้ และนำมาซึ่งความอุดม
สมบูรณ์แห่งน้ำและชีวิต ส่วน กดองมโหระทึก เป็นสัญลักษณ์ของฝน อำนาจ และเทพแห่งความ
อุดมสมบูรณ์ ดังจะเห็นได้จากในอาหมบูรณฉี หรือในนิทานปรัมปราของชาวฉ้วงบางถิ่นที่
กล่าวถึงคุณสมบัติน้ำของกดองมโหระทึกว่า เสียงสามารถขับไล่สิ่งชั่วร้ายไปได้ หรือบางถิ่นเชื่อ
ว่ากดองมโหระทึกสามารถนำสายน้ำมาสู่มนุษย์ได้ ซึ่งนัยสำคัญนี้มีความเกี่ยวข้องกับความอยู่ดี
มีสุขของมนุษย์เอง นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องมือสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์คล้าย ๆ กับกดองไชยใน
พิธีแก้กันกลองส่งแก่น้ำของชาวไทเงิน กล่าวคือในพิธีบูชากบ จะมีการตีหรือประโคมกลอง
มโหระทึกตลอดทางในขบวนแห่กบ ปราณี วงษ์เทศ ได้แสดงทัศนะว่า

เสียงกดองมโหระทึกเป็นเสียงดี โดหะที่คังก้องกังวาน จึงได้รับยกย่องว่าเป็นเสียง
ศักดิ์สิทธิ์สำหรับสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น เสียงกดองมโหระทึกที่ประโคมตี
พร้อม ๆ กันในพิธีฝังกบ จึงเป็นเสียงที่มีพลัง อำนาจ สามารถปลุกกบที่อยู่ในช่วงจำศีล
ทุกฤดูหนาว ให้ตื่นขึ้นมาทำหน้าที่รับรู้เรื่องราวของมนุษย์ที่กำลังเริ่มฤดูทำนาเพื่อให้กบ
ร้องบอกเทพแห่งฟ้าเบื้องบน เพื่อขอให้ฝนตกลงมาให้การผลิตพืชพันธุ์เพื่อเลี้ยงดูมนุษย์
ให้ดำเนินไปตามปกติและเพื่อวิงวอนของกบที่ชาวบ้านเช่น ไหว้ขึ้น ไปบอกเทพแห่ง
ฟ้าร้องให้ปล่อยฝน และนำความเป็นสิริมงคลทุกอย่างมาให้แก่ชาวบ้านด้วย

(ปราณี วงษ์เทศ, 2538 : 256)

จากลักษณะการตีความเชิงสัญลักษณ์ของวัตถุที่ใช้ในพิธีแก้กันกลองส่งแก่น้ำและพิธี
บูชากบ จะพบความหมายและคุณลักษณะของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งคนไทยใช้เป็นเครื่องมือหรือสื่อแสดง

ความเคารพบูชาหรือเช่นตราบถึงศักดิ์สิทธิ์ อันมีนัยสำคัญของกลุ่มชนที่ผูกพันกับสังคม ทั้งนี้ โดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับกลุ่มชน กล่าวคือ ในพิธีแก่นกลองต่งแก่นแจ้และพิธีบูชาบั้งซึ่งอาศัยสื่อสัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อบูชารูปขุนตั้งขานหรือรูปกบซึ่งเป็นตัวแทนของถึงศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือ เรื่องราวหรือคติความเชื่อเหล่านี้จะเป็นที่เข้าใจร่วมกันของกลุ่มชน ซึ่งถือเป็นคติความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในสังคม ตั้งแต่ครั้งที่ยุคมนุษย์ยังต้องต่อสู้กับความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นฟ้าร้อง ฟ้าผ่า น้ำท่วม ฝนแล้ง แค้นคนไหว อันเป็นสิ่งที่น่าสะพรึงกลัวของมนุษย์ ดังนั้น มนุษย์จึงต้องเอาใจธรรมชาติโดยการกราบไหว้บูชาธรรมชาติว่าเป็นถึงศักดิ์สิทธิ์

ลักษณะดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ในระบบความเชื่อของคนไทย ที่สะท้อนออกมาในรูปของวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่ตราบเท่าทุกวันนี้ นั้น สะท้อนให้เห็นว่า คนไทยมีการเคารพนับถือบูชารูปกบ โดยนำเอามาเชื่อมโยงกับความอุดมสมบูรณ์แห่งน้ำหรือฝน การสร้างสรรคดีเรื่องราวให้ผูกโยงเกี่ยวกับเหตุการณ์สุริยคราสและจันทรคราส โดยอาศัยรูปกบมาเป็นสื่อสัญลักษณ์หรือตัวละครผู้ที่มาทำลายหรือกลืนกินพระอาทิตย์และพระจันทร์ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่คนไทยไม่รู้ ไม่เข้าใจ และไม่สามารถอธิบายสาเหตุได้ด้วยสามัญสำนึกและตรรกะ ดังนั้น การอธิบายโดยอาศัยความเชื่อ เหตุผล และวิธีคิดจากพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ จึงกลายมาเป็นแบบแผนระบบความเชื่อที่กลุ่มชนยอมรับร่วมกัน นั่นก็คือ สุริยคราสและจันทรคราสเกิดจากกบกินเดือน หรือกบกินตะวัน นั่นเอง

เรื่องราวเหล่านี้ ชี้ให้เห็นว่า คนไทยมีความเป็นอยู่ผูกพันกับธรรมชาติ ซึ่งนัยสำคัญในแง่ที่บอกกับเราว่า มนุษย์ทั้งในอดีตและปัจจุบันก็ยังคงยึดธรรมชาติเป็นที่พึ่ง ถึงแม้จะมีเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาแทนที่ก็ตาม โดยเฉพาะเรื่องความอุดมสมบูรณ์แห่งน้ำหรือฝน อันจะนำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์แห่งชีวิตต่อไป ดังนั้น การเคารพต่อระบบหรือกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ จึงถือเป็นการบันทึลความอยู่ดีมีสุขให้แก่มนุษย์ และตราบโคที่มนุษย์ยังหวงแหนใจรักษาธรรมชาติอยู่ ธรรมชาติก็จะให้ผลตอบแทนอันดีแก่มวลมนุษย์ตราบนานเท่านาน

5.2 คติความเชื่อกับพิธีกรรมเกี่ยวกับสุริยคราสและจันทรคราส

ลักษณะสังคมยุคบรรพกาล เป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตผูกพันใกล้ชิดกับธรรมชาติแวดล้อมอย่างแนบแน่น ผู้คนจึงเกิดความสงสัยในเรื่องลึกลับซับซ้อนของธรรมชาติ ทำให้เกิดความเชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และสร้างตำนานอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติขึ้นมา ตำนานจึงเป็น

เครื่องบันทึกความรู้ และถ่ายทอดให้ชนรุ่นหลังรับรู้สืบต่อมา ดังที่ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และเรณู วิชาศิลป์ ได้กล่าวถึงความเชื่อในเรื่องอำนาจถึงศักดิ์สิทธิ์และธรรมชาติในพงศาวดารอหม-บรูราชธิ (Ahom-Burachhi) ซึ่งเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ของชนชาติไทที่สำคัญยิ่งอีกเล่มหนึ่ง ว่า

ศาสนา “ฟ้าหลวง” ของชาวอหมบรูชา “ฟ้า” หรือ “แดงคอน” แสงกำฟ้าฟ้าบคร่ม
 ดาวคำ เจ้าสายฟ้า นางแสงดาว เถิงแสง ... นอกจากนี้ชาวอหมยังต้องบูชาผีธรรมชาติ
 อื่น เช่น ผีดิน ผีลม ผีไฟ ผีคอย ผีเดือน ผีขงชั้นหมอกเป็นต้น ถึงศักดิ์สิทธิ์ จุ่มฟ้า
 รุ่งแสงเมือง ซึ่งเสือกำฟ้านำคิดควมค้ำจุนจากเมืองเขาก็ดือเป็นตัวแทนของ “ฟ้า” เจ้าฟ้า
 ต้องเก็บรักษาอย่างคิใน “เรือนจุ่ม” ข้างพระราชวังในเมืองแจ้จวน (Rangapur) ในพิธี
 “เฮ็ดเข้านั่งเมือง” หรือราชาภิเษก เจ้าฟ้าต้องนำจุ่มออกมากราบแล้วห้อยคอ

(ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และเรณู วิชาศิลป์, 2537 : 68-69)

ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนโบราณในยุคก่อนประวัติศาสตร์ของคนไท
 นั้น มีความเชื่อเกี่ยวกับผีดวงหรือวิญญาณที่มาจากธรรมชาติและบรรพบุรุษนานมาแล้ว ไม่ว่าจะ
 เป็นกลุ่มประชากรหรือชนชั้นปกครอง ดังปรากฏชื่อใน พงศาวดารอหม-บรูราชธิ ซึ่งชื่อผีเหล่านี้
 นี้ล้วนเป็นผีแห่งธรรมชาติ ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับผีหรือถึงถึงกับเหนือธรรมชาติของชาวไท
 อหม จึงเป็นภาพสะท้อนให้เห็นแนวคิดของคนไทอีกหลาย ๆ กลุ่ม ที่เชื่อว่าสรรพสิ่งทั้งหลาย
 ในธรรมชาติล้วนมีผีหรือขวัญถึงสถิตอยู่ทั้งถิ่นเช่นกัน

ตำนานสุริยคราสและจันทรคราสเป็นเรื่องราวที่ถ่ายทอดและรับรู้อยู่ในความคิดของผู้
 คนในดินแดนแถบนี้มาเป็นเวลานาน ดังจะเห็นได้จากงานวรรณกรรมต่าง ๆ ในรูปแบบตำนาน
 หรือนิทานอธิบายเหตุเกี่ยวกับความคิดความเชื่อดังกล่าว นอกจากจะได้รับการถ่ายทอดหรือรับรู้
 ผ่านงานวรรณกรรมแล้ว ยังได้รับการถ่ายทอดผ่านประเพณีพิธีกรรมหรือธรรมเนียมปฏิบัติ ซึ่ง
 ในวิถีชีวิตไทกลุ่มต่าง ๆ ได้แสดงออกถึงความเชื่อเรื่องถึงเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะการเกิด
 สุริยคราสและจันทรคราสในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

ติเกราะเคาะไม้ : พุทธกรรมในการช่วยเหลือพระอาทิตย์และพระจันทร์

ธรรมเนียมนิยม หรือพุทธกรรม ที่คนไทยปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตเมื่อเกิดสุริย
 คราสและจันทรคราส คือวันใดที่เกิดสุริยคราสและจันทรคราส หรือกบกินเดือน/กินตะวัน
 ชาวบ้านที่พบเห็นก็จะบอกกล่าวกันไปทั่วทุกหมู่บ้าน จากนั้นชาวบ้านจะนำเอาภาชนะ หรือ

กะตะมัง ปีบ หรือสิ่งของต่าง ๆ ที่สามารถทำให้เกิดเสียงดังได้ หรือใครมีปืน มีไม้ มีประทัด ก็ให้นำมาตีหรือยิงขึ้นฟ้า อันเกิดจากความเชื่อที่ว่า เพื่อเป็นการช่วยเหลือพระอาทิตย์และพระจันทร์ ซึ่งจะติเคาะอยู่เช่นนี้จนพระอาทิตย์และพระจันทร์กลับสู่สภาพเดิม

การตีเกราะเคาะสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดเสียงดังนั้น เกิดจากพื้นฐานความเชื่อที่ว่าจะทำให้ ราชูหรือกบที่กำดั่งถิ่นกินพระอาทิตย์และพระจันทร์ตกใจกลัวจะได้คายพระอาทิตย์พระจันทร์ ออกมา บางถิ่นเชื่อว่าตีเกราะเคาะ ไม้เพื่อบอกให้พระอาทิตย์และพระจันทร์ซึ่งเป็นพี่น้องกัน นาน ๆ ครั้งจะได้พบเจอ ทั้งสองได้เข้าไปเยี่ยมเยือนหรือกอดกัน ผู้คนกลัวว่าพระอาทิตย์และพระจันทร์จะลืมหน้าที่ ที่จะต้องคอยให้แสงสว่างแก่มนุษย์ จึงได้ตีเคาะสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดเสียงดัง เพื่อเตือนสติให้ทั้งสองทำหน้าที่ของคนตามปกติ

พฤติกรรมดังกล่าวจึงถือเป็นสัญลักษณ์อีกอย่างหนึ่ง อันเป็นแบบแผนปฏิบัติและพิธีกรรมทางศาสนาในสังคมไทยที่มีมาแต่เดิม ที่ปรากฏในเหตุการณ์สุริยุคราสและจันทรคราสของคนไทย ซึ่งมีนัยสำคัญต่อความอยู่ดีมีสุข หรือความอุดมสมบูรณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำให้พืชพันธุ์ธัญญาหารต่าง ๆ เจริญงอกงาม หรือการทำให้สมาชิกในชุมชนหรือครอบครัวได้รับความปลอดภัย ทั้งนี้เพราะ ถึงศักดิ์สิทธิ์ได้รับการบวงสรวงสังเวย หรืออ้อนวอนขอความเห็นใจจากแบบแผนของพฤติกรรมดังกล่าวแล้ว แนวความคิดนี้อือเป็นระบบความเชื่อที่มีมาแต่เดิมและเป็นลักษณะสากลของมนุษย์ทั่วไปที่มีมาตั้งแต่ยุคบรรพกาล

พฤติกรรมที่ทำให้เกิดเสียงดังโดยการตีเกราะเคาะ ไม้ นี้ ในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นก็มีเหมือนกัน เป็นต้นว่า ในพิธี “แปงฮิดกินควาย” ของชนเผ่าคะเรียง ฮาร์ก และกะดู ประชากรในแขวงเซกอง ประเทศลาว ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร มีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบูชาหรือเซ่นสรวงถึงศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ โดยการฆ่าควายเลี้ยงผี อันมีจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยของสมาชิกในครอบครัวบ้าง หรือเพื่อเลี้ยงผีก๊วนหรือผีของหมู่บ้านในงานเฉลิมฉลองประจำปีบ้าง อย่างไรก็ตามจุดมุ่งหมายหลักของพิธีกรรมนี้ก็คือ เพื่อทำให้ชีวิตของบุคคลในครอบครัว หรือชุมชนได้รับความปลอดภัยจากสิ่งเหนือธรรมชาติ อันมีนัยสำคัญเกี่ยวกับเรื่องความอุดมสมบูรณ์แห่งชีวิต ขึ้นตอนในการประกอบพิธีกรรมฆ่าควายเลี้ยงผีจะมีการตีเกราะเคาะ ไม้ หรือต่งเสียงให้ดังด้วยวิธีการต่าง ๆ คล้าย ๆ กับธรรมเนียมนิยมในการช่วยเหลือพระอาทิตย์และพระจันทร์ในตำนานสุริยุคราสและจันทรคราสของชนชาติไทยดั่งที่ สุวรรณภา เกรียงไกรเพ็ชร ได้กล่าวถึงขั้นตอนในพิธีแปงฮิดกินควายว่า

บนก้นจะบรรเทาเครื่องดนตรีให้ดังสุดเสียง นอกจากปะเนาะ ปะฮัดและก้องลา
แล้วยังมีการตีหนังน้ำมันและกระทงดำไม้ไผ่ขนาดใหญ่อีกหลายลำกับพื้นก้น เมื่อฮ่อม
ก้นครบ 3 รอบ แล้วขบวนจึงขึ้นก้น ทุกคนจะกระต๊อบและข่มก้นให้เกิดเสียงดัง
อีกทีที่พูดเท่าที่จะทำได้ (สุวรรณษา เกรียงไกรเศรษฐ์, 2542 : 8)

การทำให้เกิดเสียงดังหรือตีเกราะเคาะ ไม้ของคนไทจึงเป็นสัญลักษณ์ของความอุดม-
สมบูรณ์แห่งชีวิต อันเป็นลักษณะสากลที่มีอยู่ในมนุษยทั่วโลก ซึ่งอาจมีความแตกต่าง
ในรายละเอียดของพิธีกรรมตามความเหมาะสมของแต่ละกลุ่มชน อนึ่ง ผู้วิจัยยังพบว่าความเชื่อ
ซึ่งคนไทหลายกลุ่มนิยมปฏิบัติต่อกันมา ยังมีหลายอย่างด้วยกัน เช่น คนไทบางกลุ่มเชื่อว่าถ้า
ผู้หญิงที่กำลังตั้งครรภ์ถ้าหากเกิดสุริยคราสหรือจันทรคราสให้เอาเข็มกลัดมากัดที่ชายเสื้อผ้าที่
สวมใส่ ถ้าไม่ทำตามถูกที่ออกมาจะเป็นไข้ บางถิ่นเชื่อว่าต้องไปตีหรือเคาะเรือนข้าวหรือผู้
ข้าวบอกให้แม่โพสพตื่นรับรู้ ซึ่งจะทำให้ผลผลิตหรือข้าวในนาได้ผลดี บ้างก็เชื่อว่าให้เคาะ
ต้นไม้ที่ไม่ออกดอกออกดอกให้มีลูกมีดอก บ้างก็เล่าว่าถ้าไม่ช่วยพระอาทิตย์พระจันทร์จะเกิด
ความไม่ดีไม่งาม หรือความอัปรีชไม่เป็นมงคลแก่บ้านเมือง (สาหว่าฮ อ้นชื่อ. สัมภาษณ์, 15
สิงหาคม 2541 ; จอม สุขกลม. สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2541 ; เขมร นิลเขียว. สัมภาษณ์, 15
สิงหาคม 2541) แต่คงให้เห็นว่า คติความเชื่อกับธรรมเนียมปฏิบัติเกี่ยวกับสุริยคราสและ
จันทรคราส มีหลายแนวคิดด้วยกัน เรื่องราวดังกล่าวล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความหวาดกลัวของ
มนุษย์ในความไม่มั่นคงในชีวิต ที่มีต่อความลึกลับซับซ้อนของธรรมชาติ

แต่ก่อนความรู้ที่กไม่มั่นคงในชีวิตของมนุษย์ มีลักษณะเป็นความรู้ที่ร่วมกันของคน
คนในสังคมเพราะถ้ามีอะไรเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นภัยพิบัติทางธรรมชาติ หรือทางสังคม ผู้คนที่
อยู่ในชุมชนหรือสังคมเดียวกันจะประสบปัญหาาร่วมกัน ถึงแม้ในปัจจุบันจะเกิดคติความเชื่อ
เกี่ยวกับสุริยคราสและจันทรคราสหลายกระแสความคิดที่ผุดผืนไปจากอดีต ดังจะเห็นได้จาก
มีแนวคิดตามหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม หรือมานุษยวิทยา แต่
แนวคิดดั้งเดิมที่มีความเชื่อว่าการเกิดสุริยคราสและจันทรคราส สามารถให้ดูหรือให้โทษได้ ก็
มิได้เลือนหายไปกับกาลเวลาแต่อย่างใด เนื่องจากความเชื่อนี้สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน จึงยัง
คงมีอิทธิพลต่อจิตใจคนไทยแทบทุกกลุ่ม ทั้งนี้เพราะปรารถนาที่จะได้รับความปลอดภัย
และมีความหวังว่าอำนาจสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาตินั้นจะช่วยเหลือตนเองได้ เพราะฉะนั้นจึง
ต้องเอาใจใส่เพื่อให้ได้รับความปรานี ซึ่งอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างสำหรับการแสดงออก

ในรูปของพิธีกรรมหรือธรรมเนียมปฏิบัติ ด้วยเหตุที่สังคมมีการติดต่อเชื่อมโยงกันมากกว่าคิด และภาวะแวดล้อมที่แตกต่างหรือผิดแผกไปจากเดิม เรื่องราวเหล่านี้จึงเป็นคำอธิบายว่าทำไม พิธีกรรมหรือธรรมเนียมนิยมที่สะท้อนออกมาในรูปของความเชื่อต่าง ๆ จึงแปรเปลี่ยนไปจากเดิม

ถึงแม้จะมีคติความเชื่อหรือแนวคิดใหม่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม จะพบว่าเรื่องราวเหล่านั้น ยังคงมีร่องรอยพื้นฐานของความคิดอันเดียวกันหรือรวมกัน กล่าวคือทั้งความเชื่อที่มีมาแต่เดิม และความเชื่อใหม่ ล้วนเกิดจากความหวาดกลัว ต่อความไม่มั่นคงในชีวิตของมนุษย์ที่มีต่อ เหตุการณ์ที่ไม่ปกติทางธรรมชาติเช่นกัน ดังที่ Carl Gustav Jung ได้กล่าวถึงความเชื่อของมนุษย์ ว่า

ความรู้ตึกนึกคิดและสัญชาตญาณของมนุษย์ที่แสดงออกมาด้วยรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นจินตนาการ ความฝัน ความเชื่อ หรือพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึง รัก โลก โกรธ หลง นั้น คือจิตไร้สำนึกส่วนรวมของมนุษยชาติ (Collective unconscious) ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่ซ้ำ ๆ กัน ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน และยังคงมีลักษณะ บางอย่างคล้ายคลึงกันอยู่แม้เวลาจะผ่านไปหลายพันปีก็ตาม (Carl Gustav Jung. อ้างถึงใน ชลธิรา ทัศนวิวัฒนา, 2513 : 33)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า คติความเชื่อเกี่ยวกับสุริยคราสและจันทรคราสที่คนไทย ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากจิตไร้สำนึกที่มนุษย์ทุกชาติทุกภาษามีร่วมกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ เช่น หลักฐานที่อยู่ในการรับรู้ของสังคมวัฒนธรรมระดับราชรัฐ หรือในระดับ หลวง (ชนชั้นปกครอง) ทั้งที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ งานวรรณกรรม ในพิธีกรรมและธรรมเนียมนิยมที่นำมาศึกษา คงจะเห็นได้จาก คัมภีร์เฉลิมไตรภพ ซึ่งเป็นหนังสือเก่า มีปรากฏเป็นเอกสารตัวเขียนหลายฉบับ ก็ได้กล่าวถึงลักษณะธรรมเนียมเกี่ยวกับการเกิด สุริยคราสและจันทรคราสของคนไทยไว้ ดังความว่า

กรมศิลปากร ได้อธิบายถึงความสำคัญของหนังสือนี้ไว้ว่า “เรื่อง เฉลิมไตรภพ แต่งเป็นกาพย์ กล่าวด้วยเรื่องต้นเหตุของสุริยคราส จันทรคราส ความที่เล่ากันเป็นนิยายปรัมปรา นิยายชนิดนี้ย่อมมี ประโยชน์แก่การศึกษาความรู้ในเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีของเก่าที่เล่าสืบกันมา ตลอดจน ให้ทราบถึงความคิดเห็นของประชาชนในรุ่นเก่าก่อนนั้นด้วย” (เฉลิมไตรภพ, 2479)

ใครเห็นตกใจนัก	สุรินทร์ชัยกีนสุริยา
ราตรีกินจันทร์รา	เหลือปัญญาจะช่วยกัน
บ้างตีเกราะเคาะระฆัง	ปิ่นปิงปิงตีฆ้องชั้น
ภาวนาสารพรธ	เสกเลขยันต์กันราคา
อานน้ำพรหมณ์ทำพิธี	โอสถมีบ้างกินทา
หมายหายโรค-อาตมา	อุปราคาษาถึงดี
บ้างทำบุญแด่ให้ทาน	ปลาข้าวสารหมากบุหรี
ที่ยากไว้ให้ตามที	ที่มั่งมีผ้าเงินทอง
ทำบุญแทนคุณคืนวัน	อาทิตย์จันทร์เทพ์ทั้งสอง
ปลดเปลื้อง ไภยคังใจปอง	คงคืนต้องทั่วจักรวาล ฯ

จากคำประพันธ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า คติความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติมีอิทธิพลต่อจิตใจมนุษย์ ทำให้ผู้คนมีประเพณีพิธีกรรมหรือธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อเป็นการแสดงความอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ ดังนั้น ประเพณีพิธีกรรมหรือธรรมเนียมปฏิบัติเหล่านี้ จึงเป็นเครื่องมือสื่อสารอย่างหนึ่งที่มนุษย์ใช้ติดต่อกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ถึงพฤติกรรมในการช่วยเหลือพระอาทิตย์และพระจันทร์จากการเกิดสุริยคราสและจันทรคราส พบว่า ชาวบ้านไทส่วนมากจะไม่ทราบหรือเข้าใจถึงสาเหตุที่ต้องปฏิบัติ ส่วนใหญ่จะกล่าวตรงกันว่าเพราะในรุ่นพ่อแม่เขาเคยปฏิบัติกันเลยทำตามเรื่อยมาจนถึงทุกวันนี้โดยไม่ทราบว่าทำไมไปเพราะสาเหตุอะไร จากคำถามที่ยังไม่สามารถค้นหาคำตอบได้นี้ ผู้วิจัยพบว่า พฤติกรรมการตีเกราะเคาะไม้เพื่อช่วยเหลือพระอาทิตย์พระจันทร์ เป็นรูปแบบหนึ่งของคติชาวบ้าน ซึ่งไม่ใช่เรื่องราวที่ขาดเหตุผล ทั้งนี้เพราะ การที่ชาวบ้านตีเกราะเคาะไม้ทำให้เกิดเสียงดังด้วยวิธีการต่าง ๆ เมื่อเกิดสุริยคราสและจันทรคราส ถือว่าเป็นการกระทำที่เกิดจากการสร้างสรรค์เรื่องราวเกี่ยวกับพระราหู หรือกบ กับพระอาทิตย์และพระจันทร์ขึ้นมา

เราอาจนำเอาแนวคิดเชิงจิตวิเคราะห์มาพิจารณาได้ว่า การตีเกราะเคาะไม้นี้ เกิดจากความคิดฝันหรือการสร้างเรื่องราวขึ้นมาเกี่ยวกับพระราหู หรือกบ กับพระอาทิตย์และพระจันทร์ ซึ่งเป็นความเชื่อฝันที่อยู่ภายใน อันเกิดจากความสนใจและแรงผลักดันจากจิตไร้สำนึก ความคิดฝันในเรื่องราวของราหูอมจันทร์ หรือกบกินเดือนจึงเกิดขึ้น เพื่อเป็นการตอบสนองต่อความจำเป็นและความต้องการภายในของคนไท ในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ อันถือเป็น

การลดความกดดันต่อเหตุการณ์ทางธรรมชาติในโลกได้ จึงทำให้เกิดธรรมเนียมดังกล่าวขึ้น เพื่อติดต่อกับพลังอำนาจสถิต อันเป็นการอ้อนวอน การบูชา วิธีการดังกล่าวนี้ทำไปโดยมุ่งหวังว่าจะได้รับสิ่งที่คนต้องการ เช่น ป้องกันไม่ให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ เพิ่มผลผลิตทางอาหาร เพื่อความมีชัยชนะในการสงคราม ลักษณะของธรรมเนียมดังกล่าวจึงเป็นไปโดยไม่ได้ยึดหลักความจริง หรือความมีเหตุผลแต่อย่างใด

ข้อมูลที่อาจารย์หว่างเถื่อง ชาวไทขาวแห่งเมืองเจ็ก ประเทศเวียดนาม ได้ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยถึงคติความเชื่อของคนไทขาวเกี่ยวกับการเกิดสุริยคราสและจันทรคราสว่า เกิดจากกบกินเดือน ซึ่งผู้วิจัยถือว่าเป็นคติของคนไทที่มีมาแต่เดิม ส่วน “หมีกินตะวัน” ผู้วิจัยพิจารณาว่าเป็นคติที่ได้รับอิทธิพลตัวละครจากกลุ่มสังคมวัฒนธรรมอื่นดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทข้างต้น

ธรรมเนียมที่คนไทขาวปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตคล้ายคลึงกับพฤติกรรมหรือการกระทำของคนไทยกลุ่มอื่น ๆ กล่าวคือในอดีตคนไทขาวจะเอาครกกับตากไม้มา “กล้อง” (ตำ) ข้าวทำให้เกิดเสียงดัง เพื่อที่จะเรียกหมีหรือกบที่กำลังกินพระอาทิตย์และพระจันทร์ ซึ่งพอหมีหรือกบได้ยินเสียงกล้องข้าวก็จะลงมาจากท้องฟ้าแล้วถามมนุษย์ว่าเรียกคนลงมาทำไม มนุษย์ก็ตอบว่าไม่ให้หมีกินตะวันและไม่ให้กบกินเดือนเพราะเหตือคงสุกท้าย โลกอาจได้รับความเดือนร้อนเพราะไม่มีแสงสว่าง แต่หมีและกบมิได้เชื่อฟังแต่อย่างใด ตัวทั้งสองจึงพยายามปีนไต่ท้องฟ้าขึ้นไปกินเดือนกินตะวันอีก แต่การเดินทางของหมีและกบต้องใช้เวลาเป็นปี ๆ ดังนั้น มนุษย์จึงเห็นเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นทุก ๆ 2-3 ปี ตามคติความเชื่อของคนไทขาว ซึ่งในปัจจุบันคนไทขาวจะเอาไม้หรือสิ่งของต่าง ๆ นำมาตีเคาะให้เกิดเสียงดังแทนการกล้องข้าวด้วยครกไม้เพื่อเป็นการช่วยพระอาทิตย์และพระจันทร์ให้พ้นจากหมีและกบที่กำลังจะมากินกิน

จากตำนานอธิบายเหตุของกลุ่มไทดำไทขาวข้างต้น เราจะพบลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ที่ปรากฏในตำนานสุริยคราสและจันทรคราส โดยใช้หมีและกบเป็นสื่อสัญลักษณ์ (symbol) จากขั้นตอนของธรรมเนียมดังกล่าวแสดงให้เห็นการใช้สัญลักษณ์หมีและกบผ่านคติ “หมีและกบ” จึงมีความหมายเป็นตัวกลาง (mediator) ระหว่างสวรรค์กับพื้นดินหรือโลกศักดิ์สิทธิ์กับโลกสามัญ หมีและกบจึงมีคุณสมบัติและสถานะที่เป็นผู้ช่วยเหลือและผู้ทำลายได้ในเวลาเดียวกัน แสดงให้เห็นว่าแนวคิดนี้ถือว่าถึงที่มีอยู่ในธรรมชาติไม่มีคิมีเวาทุกอย่างถูกสร้างมาให้เหมาะสม เพื่อให้เป็นคู่ตรงกันข้ามและชดเชยสิ่งที่ขาดไปในอีกสิ่งหนึ่ง

ภายใต้กรอบความคิดนี้มนุษย์เชื่อในอำนาจที่อยู่เหนือคน และเชื่อว่าโลกของอำนาจมีพลังอยู่ 2 ด้าน คือพลังแห่งการสร้างสรรค์และพลังแห่งการทำลาย

ที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการดิเกราะเตาะไม้หรือกลิ้งข้าวให้เกิดเสียงดังเพื่อเรียกตัวหมีหรือตัวกบซึ่งก่อให้เกิดธรรมเนียมนี้ขึ้น พฤติกรรมดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการกำหนดความสมบูรณ์แห่งชีวิตของมนุษย์เอง กล่าวคือถ้ามนุษย์ไม่ช่วยเหลือพระอาทิตย์พระจันทร์ ความมืดดำความไม่เป็นมงคลก็จะเกิดแก่ชีวิต เช่น ในคติความเชื่อของคนไทหลายกลุ่มเชื่อว่าเวลามีราหูอมจันทร์หรือกบกินเดือน ให้เอาหินไปใส่ใน甕ข้าว ถ้าไม่ใส่ข้าวจะไม่งอกไม่งาม หรือเวลามีสุริยคราสและจันทร์คราส คนรุ่นพ่อแม่ตั้งไว้ว่า มีข้าวของอะไรก็ให้เอามาปลูกเสกแล้วจะอยู่ดีกินดี หรือบางกลุ่มมีความเชื่อที่เกิดจากการสังเกตการเกิดสุริยคราสและจันทร์คราสว่า “ถ้าเอียงได้ข้าวจะไม่เหลือ แต่ถ้าเอียงเหนือข้าวเหลือเกลืออิม” คติความเชื่อเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นการปฏิบัติที่อยู่ภายใต้กรอบหรือบรรทัดฐานของมนุษย์ที่วางเอาไว้ ทำให้มนุษย์สามารถเอาชนะหรือครอบครองอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งอำนาจนี้เป็นพลังแห่งการสร้างสรรค์ที่ทำให้มนุษย์ประสบแต่ถึงที่คิงาม

ลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวข้างต้น เป็นความสัมพันธ์ระหว่างถึงถึงกับเหนือธรรมชาติกับมนุษย์ว่า ถ้ามนุษย์ไม่ช่วยเหลือธรรมชาติหรือไม่ดูแลไม่สนใจธรรมชาติ ธรรมชาติก็จะลงโทษก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวแกโลกมนุษย์ ความเชื่อนี้ถือได้ว่าเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มนุษย์ในอดีตอยู่คู่กับธรรมชาติในระบบเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อันเป็นสังขรณ์ในสังคมโลกตราบนานเท่านาน

มีข้อสังเกตว่า การช่วยเหลือพระอาทิตย์และพระจันทร์ในด้านานเรื่อง “กบกินเดือน” ซึ่งจากการสัมภาษณ์อาจารย์หว่างเหลือ ชาวไทขาวเมืองเด็ก พบว่า การเสกเดือนเสกตะวัน หรือการช่วยเหลือพระอาทิตย์และพระจันทร์จากเหตุการณ์การเกิดสุริยคราสและจันทร์คราสนั้น กลุ่มไทดำไทขาวในเวียงคานาม จะพบว่า “การเสกเดือนเสกตะวัน” หรือการช่วยเหลือพระอาทิตย์และพระจันทร์จากการเกิดสุริยคราสและจันทร์คราส ซึ่งชาวบ้านที่เป็นหญิงสาวทั้งหมู่บ้าน จะออกไปในที่โล่งแจ้ง พร้อมกับร้องข้าว (ครกคำข้าว) เพื่อให้มองเห็นเดือนเห็นตะวัน หลังจากนั้นก็จะตั้งวงไปรอบ ๆ บริเวณดังกล่าว แล้วเอาร้องข้าวมากล้อง (คำ) ให้เกิดเสียงดัง ทั้งนี้เพราะมีความเชื่อที่ว่า เป็นการช่วยเหลือเดือนและตะวันให้รอดพ้นจากกบที่กำลังจะมิกตืนกิน แสดงให้เห็นว่า ความเชื่อที่สะท้อนออกมาในรูปของพฤติกรรมคือ “การดีร้องกลิ้งข้าว”

ได้ตีบทอตกันในกลุ่มคนไทยมานานมาแล้ว และยังคงมีร่องรอยให้เห็นพฤติกรรมดังกล่าวอยู่ครบถ้วนเท่าทุกวันนี้ ดังเช่น การตีเกราะเคาะไม้ หรือตีคันทวนไม้ของคนไทยในประเทศไทย ซึ่งชี้ให้เห็นว่า มีบางเรื่องราวที่สูญหายไป นั่นคือ คำอธิบายเหตุการณ์หรือพฤติกรรมดังกล่าว

มีข้อสังเกตว่า ในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ซึ่งอาศัยอยู่บริเวณเดียวกันกับคนไทย ก็มีคติการช่วยเหลือพระอาทิตย์และพระจันทร์คล้าย ๆ กับคนไทย กล่าวคือ ชาวญีซึ่งเป็นชาวเขากลุ่มหนึ่งในดินแดนทางใต้ของจีนติดกับเวียดนาม จะมีประเพณีตีระฆังคันทวน รวมทั้งธรรมเนียมที่ให้ผู้หญิงเต้นเดือนเสนาตะวัน โดยมีความเชื่ออุปราคาว่าเกิดจาก “หมีกินตะวัน” ซึ่งมีเรื่องเล่าว่า เมื่อครั้งอดีตมีผู้หญิงสาว 3 คนพี่น้องได้อาสาปีนขึ้นไปบนฟ้าเพื่อที่จะ ไปสู้รบกับหมีที่กำลังกลืนกินพระอาทิตย์และพระจันทร์ แต่ในระหว่างเดินทางที่สาวทั้งสองคนได้ตายจากไปก่อน เหลือเพียงน้องหัด้า (ถูกคนสุดท้าย) จึงได้ไปสู้รบกับหมีจนได้รับชัยชนะและได้ดวงเดือนดวงตะวันกลับคืนมา ทำให้หมีหวาดกลัวหญิงสาวคนนี้อีกจึงได้หนีไป ดังนั้น คนญีจึงให้ผู้หญิงหรือน้องสาวหัด้าออกไปเต้นเดือนเสนาตะวัน เพราะเชื่อว่าเมื่อหมีมองลงมายังโลกมนุษย์แล้วจะเกิดความกลัวเพราะเข้าใจผิดคิดว่าเป็นหญิงสาวที่เคยเอาชนะตนได้ (หวางเหื่อง, ตันภาษาณ์, 19 สิงหาคม 2541) จากลักษณะความเหมือนคล้ายนี้ อาจพิจารณาถึงสาเหตุดังกล่าวได้ 2 ประเด็นหลัก ๆ ด้วยกันคือ ประการแรก เป็นการหยิบยืมหรือแลกเปลี่ยนประเพณีประเพณีทางวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะ คนญีก็ทำนาเช่นเดียวกับคนไทย ซึ่งถือเป็นลักษณะสากลทั่ว ๆ ไปของกลุ่มชนในสังคมเกษตรกรรม โดยอาศัยผู้หญิงเป็นสื่อกลางในการติดต่อกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องความอุดมสมบูรณ์แห่งฟ้าฝน ดังที่ ศักดิ์ญา ภัทรราชย์ (2539 : 37) ได้กล่าวว่า “การที่ผู้หญิงมีบทบาทสูงในการเป็นสื่อกับผีแสดงให้เห็นร่องรอยความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องการยกย่องเพศหญิง ซึ่งในสมัยโบราณผู้หญิงไทยอาจเคยเป็นผู้นำพิธีกรรมของชุมชน” สะท้อนให้เห็นการใช้สัญลักษณ์เพศหญิงในระดับสูง อันเปรียบเสมือนผู้มีบทบาทหรือพลังทางสังคมนั้น ๆ ที่จะเป็นผู้ช่วยในเรื่องการติดต่อกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

นอกจากผู้หญิงที่สามารถเป็นสื่อกลางการติดต่อระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้ว ในระบบความเชื่อดั้งเดิมของผู้คนในดินแดนแถบนี้ยังมีกลุ่มชนอีกกลุ่มหนึ่ง นั่นก็คือ กลุ่มมอญ-เขมร เช่น ตั๊วะ ข่า ขมุ ซึ่งในประเพณีพิธีกรรมของคนไทยหลายกลุ่ม คนเหล่านี้จะเป็นผู้มีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรม เช่น พิธีเลี้ยงผีปู่และย่าและ พิธีแก้บนถองต๋งแก้บนแก้

ในสังคมไทดั้งเดิม จะพบว่าผู้หญิง หรือเครือญาติทางสายแม่จะมีความสำคัญยิ่ง ดังที่ เอ็ดเวิร์ด ซาฟเฟอร์ กล่าวว่า ความสำคัญสายแม่ในสังคมของชาวเอเชียตะวันออก ค่อนข้างมีบทบาทสำคัญ ซึ่งแสดงออกในการเคารพเทวดาผู้หญิง การเป็นนางเทียม (หมอทรง คนเข้าทรง) หมอผี หมอเฮขา และอื่น ๆ ซึ่งต้องอาศัยผู้หญิง ดังเหล่านี้คือวัฒนธรรมดั้งเดิมของผู้คนในดินแดนแถบนี้ (Alain Forest, Ishizawa Yoshiki and Leon Vandermeerch, 1991 : 93. อ้างถึงใน ดวงเดือน บุญยาว และ โอทอง คำอินชู, 2540 : 55-56) เมื่อพิจารณาในบริบททางวัฒนธรรม พิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์แห่งชีวิตผู้หญิงจะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งบางครั้งอาจจะเป็นผู้หญิงสาว หรือหญิงหม้ายแล้วแต่พิธีกรรมหรือค่านิยมของกลุ่มชน เช่น พิธีนางกัวกนาง แก้วของกลุ่มไทดำไทขาวในเวียดนาม การเล่นแม่ นางคัง-นางกัวกของกลุ่มไทลาว แม้กระทั่งในพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในบางถิ่นผู้หญิงจะมีบทบาทสำคัญที่โดดเด่น เช่น พิธีกรรมฆ่านก หัตถ์ดิลิ่ง จะมีคนทรงเป็นเจ้านางเสิดา (สุกัญญา ภัทราชัย, 2533 : 127-131 ; 2539 : 4,18)

นอกจากพฤติกรรมดังกล่าว อันถือเป็นธรรมเนียมในวัฒนธรรมราชบุรีหรือชาวบ้านแล้ว ในวัฒนธรรมหลวงก็มีคติความเชื่อเกี่ยวกับเหตุการณ์สุริยคราสและจันทรคราสเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากพิธี “เฮ็ดเจ้านั่งเมือง” หรือราชาภิเษก ซึ่งเป็นพิธีกรรมของชาวไทอาหมที่เกี่ยวข้องในระดับเจ้าฟ้า พิธีนี้เป็นผลจากความเชื่อเกี่ยวกับพิธีหลักคือพิธีบูชาผี การบูชาผีธรรมชาติ และผีบรรพบุรุษ เกิดขึ้นเพราะชาวอาหมเชื่อว่าผีมีตัวมันศาลให้ชีวิตเป็นไปในทางที่ดีและไม่ดีได้ ดังที่ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และเรณู วิชาศิลป์ ได้กล่าวถึงอาหม-บราณจิ คนหนึ่ง ในยุคของเจ้าฟ้าเสือเปิงเมืองฟ้า (ค.ศ.1663-1669) ที่กล่าวถึงชาวอาหมต้องเสียเมืองเจ้หุงแก่พวกโมกุลว่าเป็นเพราะ “ผีตางให้เป็นคังนี้กอย” ฉะนั้นในช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านหรือเกิดวิกฤตการณ์ในชีวิตจึงต้องบูชาผี ซึ่งในอาหม -โบราณจิ จะระบุงการบูชาผีในพิธีราชาภิเษก (เฮ็ดเจ้า เฮ็ดขุนนั่งเมือง) พิธีแต่งงาน (ปลงสาว ปลงขู้) เวลาปีที่ดวงดาวไม่ดีสำหรับเมือง (อัคนีค้ำเมือง คำว่า ค้ำ แปลว่า รังแก) เวลาเจ็บไข้ (ล้มไข้ หรือหลอนหนาว) (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และเรณู วิชาศิลป์, 2528 : 13) แสดงให้เห็นว่า คนไทกลุ่มนี้มีคติความเชื่อเกี่ยวกับดวงดาว ซึ่งเชื่อว่ามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชน กล่าวคือคนไทในดินแดนแถบนี้ มีความเชื่อในเรื่องธรรมชาติ และปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เกี่ยวกับการเคลื่อนที่ของดวงดาวหรือระบบของสุริยจักรวาลว่า ให้อิทธิพลโดยตรงกับบ้านเมืองหรือความมั่นคงของชุมชนได้ ดังที่ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และเรณู วิชาศิลป์ ได้กล่าวสรุปความเชื่อใน อาหม -โบราณจิ ว่า

ในพิธี “เฮ็ดเจ้านั่งเมือง” หรือราชาภิเษก เจ้าฟ้าต้องนำจุ่มออกมากราบแล้วห้อยคอ หากมีปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ผิดปกติธรรมดา เช่น “กบกกดินเดือน” (จันทรุปราคา) “กบกกดินวัน” (สุริยุปราคา) อิงตัน (แผ่นดินไหว) “ฟ้าผ่าเรือนผี” “ฝนตกเป็นเลือด” “วันออกสองลูกตาม-ลูก” (ตะวันออกพร้อมกันสองดวง) “เดือนออกสองลูก” (พระจันทร์ออกพร้อมกันสองดวง) “หินหลวงฟู” (หินใหญ่ลอยน้ำ) “ดาวখনไฟออก” (ดาวหางปรากฏ) “ดาวค้ำเมืองออก” (ดาวราหูปรากฏ) ... เกิดกั้วขุนกั้วเมือง (เคราะห์เจ้าฟ้าเคราะห์บ้านเมือง) ต้องทำพิธีบูชาฟ้าและตะเคาะเคราะห์ (แก้กั้ว)
(ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และเรณูวิชาศิริ, 2538 : 68-69)

ส่วนธรรมเนียมนิยมเกี่ยวกับเหตุการณ์นี้ ในวัฒนธรรมหลวงของคนไทยที่อยู่ในประเทศไทยก็มีปรากฏเช่นกัน ดังจะเห็นได้จาก “พระราชพิธีมูรธาภิเษก” ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องในระดับพระมหากษัตริย์ พิธีนี้จะกระทำขึ้นในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในแผ่นดิน 4 เหตุการณ์ คือ

1. การเฉลิมพระชนมพรรษาเพื่อรับการเปลี่ยนรัชกาล
2. กรณีที่มีการสละเปลี่ยนผู้ปกครองบ้านเมือง คือ ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
3. การสละปี คือพิธีมหาสงกรานต์ ซึ่งถือเป็นการขึ้นปีใหม่ศักราชใหม่ของไทย
4. การสละเปลี่ยนดวงสว่าง คือหลังจากเกิดปรากฏการณ์สุริยุปราคา และจันทรุปราคา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2533 : 23) ได้ทรงอธิบายไว้ในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน ว่าเรื่องทรงมูรธาภิเษก ซึ่งเป็นธรรมเนียมมีมาแต่โบราณ พระเจ้าแผ่นดินทรงในวันถึงศกสืบมาได้ขาด ไม่มีคราวขเว้น มีบ้างไม่มีบ้าง มากบ้างน้อยบ้างเหมือนอย่างการเฉลิมพระชนมพรรษารับการเปลี่ยนรัชกาล จันทรุปราคา สุริยุปราคา หรือสนามพระราชพิธีต่าง ๆ เช่นมีมาในกฎมนเฑียรบาล การทรงมูรธาภิเษกสงกรานต์นี้ ดูเป็นตำแหน่งของพระเจ้าแผ่นดิน ที่จะต้องทรงสำหรับบ้านเมือง แสดงให้เห็นว่าลัทธิการเคารพบูชาอำนาจเหนือธรรมชาติ ปรากฏอยู่ในคติของกลุ่มชนชั้นปกครอง และได้สืบทอดต่อมาในรูปพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจนถึงปัจจุบัน

ในพระราชพิธีนี้ ถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับ “น้ำ” โดยตรง พระราชพิธีทรงน้ำ มุรธาภิเษกจะกระทำหลังดวงอาทิตย์เปิดแล้วเรียกว่า “โมกขบริสุทธี” คือช่วงเวลาที่ดวงสว่าง พ้นจากเงามืดโดยสิ้นเชิง ถือเป็นการดับของดวงสว่างเดิม และเริ่มดวงสว่างดวงใหม่ จึงมีการชำระล้างร่างกายให้สะอาดเพื่อเป็นสิริมงคล ดังปรากฏในประมุขจดหมายเหตุเรื่อง สุริยุปราคา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ว่า

ที่ค่ายหลวงหัวากอ ทรงพยากรณ์ว่าจะจับทิศพายัพ...แต่เที่ยงคืน แต่เกิดเมฆฝนดำ มีดมิดปิดเสียหมดไม่เห็นเลยเมื่อแรกจับ อยู่มา...เมฆจึงจางออกไป เห็นดวงอาทิตย์ไร ๆ แลดูพอรู้ว่าจับแล้วตักส่วนหนึ่ง ยังเหลือตักสองส่วนดวงพระอาทิตย์ เมื่อนั้นจึงได้ ประ โคมตรงมุรธาภิเษก* ในระหว่างนั้นเมฆขาวดำปิดดวงอาทิตย์ เห็นบ้างใน ระหว่าง ๆ ไม่เห็นบ้าง คราคคือที่แหงไม่หันไปทิศไหน...เมื่อเวลาตรงมุรธาภิเษก แล้ว..จึงได้ทรงประเคนตำรับพระสงฆ์ (* เน้น โดยผู้วิจัย)

(ประมุขจดหมายเหตุเรื่องสุริยุปราคาในรัชกาลที่ 4-1, 2512 : 29-30)

พระราชพิธีมุรธาภิเษกนี้ เป็นพิธีกรรมของหลวงที่มีส่วนประสมกลมกลืนระหว่างพุทธ ศาสนากับศาสนาพราหมณ์ ดังจะเห็นได้จากขั้นตอนในการประกอบพิธี ซึ่งมีการถวายน้ำ อภิเษก ที่เป็นน้ำพิธีกรรมดักมาจากสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในราชอาณาจักรไทยทั้ง 8 ทิศ โดยจะผ่าน การประกอบพิธีทำน้ำอภิเษก ณ พุทธเจดีย์สถานและพระอารามสำคัญใน 18 จังหวัด ก่อน เจริญมาตั้งไว้ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และขณะที่ทรงจะประ โคมตั้งขั้วนิชาวุฒ ตั้งขั้วอุตราวุฒ บัณเฑาะว์ ข้องชัย แคร ตั้งขั้ว พิณพาทย์ มิมโหรี แล้วเสร็จจึงถวายพระเด้าต่าง ๆ โดยมีพระมหाराชครูกระทำพิธีถวายพระเด้าเบญจกัณฑ์ ซึ่งเป็นน้ำพราหมณ์

ลักษณะดังกล่าว สะท้อนให้เห็นรูปแบบของการติดต่อสื่อสารกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ทั้ง ในทั้งศาสนาดั้งเดิม และศาสนาที่เกิดขึ้นใหม่ว่า มนุษย์ไม่สามารถติดต่อกับอำนาจถึงศักดิ์ สิทธิ์ได้โดยตรง ไม่ว่าจะเป็นการสวดอ้อนวอน การบนบาน หรือการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะมีบุคคลผู้ทำหน้าที่เป็น “สื่อกลาง” ที่ติดต่อกับถึงศักดิ์สิทธิ์ คือ ในคติความเชื่อ ดั้งเดิม ผู้ที่เรียกตัวภตลงมาเป็น “ผู้หญิง” ส่วนในคติทางพุทธศาสนา-พราหมณ์จะมี “พระสงฆ์ และพราหมณ์” เป็นผู้ติดต่อกับถึงศักดิ์สิทธิ์แทน

มีข้อสังเกตว่าธรรมเนียมหรือพิธีกรรมในระดับชาวบ้านซึ่งเป็นการดิเกราะเคาะไม้ชิงปิ่น หรือทำให้เกิดเสียงดัง เพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายที่จะมากถล่มกินพระอาทิตย์และพระจันทร์นั้น จะพ้องกับพระราชพิธีที่มีการประกอบเครื่องดนตรีต่าง ๆ ซึ่งให้ประกอบพระราชพิธีมูรธาภิเษก แนวคิดทั้งสองระดับนี้ผู้วิจัยพิจารณาว่า รายละเอียดที่ต่างกันในการประกอบพิธีกรรมทั้งสองระดับคือในระดับราชฎ์และหลวง แท้ที่จริงวางอยู่บนแนวคิดอันเดียวกัน กล่าวคือพิธีกรรมทั้งสองระดับสะท้อนให้เห็นการอ่อนนวยหรือเคารพในกฎระเบียบที่บรรพบุรุษได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาเช่นกัน

ธรรมเนียมหรือพิธีกรรมทั้งสองระดับ จึงมีความสำคัญหรือจุดมุ่งหมายที่คล้ายคลึงกัน ทั้งนี้เพราะธรรมเนียมหรือพิธีกรรมของราชฎ์ เกิดจากความเชื่อที่ว่ามิ่งมงคลกินแสงสว่างไป ไม่ว่าจะเป็น “กบหรือราหู” ก็ตาม ซึ่งทำให้โลกมืดมิด จึงต้องมีการดิเกราะเคาะไม้ จุดดอกไม้ไฟ เพื่อให้กบหรือราหูตกใจคายดวงสว่างออกมา ส่วนพระราชพิธีมูรธาภิเษก เกิดจากแนวคิดที่ว่าปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ไม่ปกติธรรมดาครั้งกล่าว มีความสำคัญต่อบ้านเมืองเป็นอันมาก เพราะเสมือนดวงตะวันหรือดวงจันทร์ดับไปต่อหน้าต่อตา และในความมืดที่ปกคลุมไปทั่วข้อมกาศเขา ไม่ได้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น ดังจะเห็น ได้จากการที่มีโหรหลวงมาทำหน้าที่ในการทำนายการเกิดปรากฏการณ์ทางธรรมชาติในพระราชพิธีด้วย

ส่งราหู : พิธีตะเคาะเคาะระหังจากสิ่งชั่วร้าย

พิธีกรรมหรือธรรมเนียมในการ “ส่งราหู” เป็นประเพณีที่เกิดจากความเชื่อทางศาสนาและค่านิยมของชุมชนในสังคมอีสาน อันมีจุดประสงค์เพื่อความปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย นอกจากนี่ยังเป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาระชีวิต หรือป้องกันไม่ให้ชีวิตเกิดปัญหา ไม่ว่าจะเป็นภัยจากผี สัตว์ร้าย หรือมนุษย์ ซึ่งในพิธีกรรมนี้สิ่งชั่วร้ายก็คือ “ราหู” ในตำราของอีสาน ซึ่งเป็นคติที่ได้รับอิทธิพลจากคติอินเดียเล่าไว้ว่า ราหูเป็นชื่อยักษ์คนหนึ่ง มีอำนาจมากสามารถอมพระอาทิตย์พระจันทร์ได้ โบราณเรียกว่าราหูอมจันทร์ อีกอย่างหนึ่งว่ากบกินเดือนกินตะวัน ทางโหรว่าเป็นเทวดามีอาภรณ์ และพาหนะสี่ขา เมื่ออายุตกเลข 12 โหรถือว่าราหูเสวยอายุ เวลาเสวยอายุบุคคลมักเจ็บไข้ได้ป่วย หรือไม่ก็จิตใจไม่เบิกบาน มีเรื่องก่อกวนใจ เรียกราหูเสวยอายุ ซึ่งจะให้อุทิศทำพิธีส่งราหู (พระมหาปริชา ปริญาญา โฉ, 2540 : 304-305) แสดงให้เห็นว่าประเพณีของคนไทอีกกลุ่มหนึ่ง ส่วนหนึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะเชื่อมโยงระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับเหนือธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นรูปสัญลักษณ์ที่ปรากฏในด้านานศรัทธาและจักรวาลกับวิถีชีวิต

ความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคม พิธีส่งราหู พระมหาปริชา ปริญาโณ ได้กล่าวถึงขั้นตอนของ พิธีกรรมนี้ว่า

ผู้ที่จะทำพิธีจะต้องจัดเครื่องขัน 5 เทียนเวียนหัวคำศอก คำคิง คำคืบ 5 คู่ คำใจมือ 1 คู่ ไม้เทียนใช้ฝ้ายคำ โทงหน้าจิว 1 อัน จัดแกงส้ม แกงหวาน ใส่น้ำโงงขันข้าว และ ขนม 12 ห่อ 1 ขัน ไปนิมนต์พระ 1 รูปมารับโทษทาน เมื่อถึงวันเสาร์คอนเข้าพระก็จะ เข้ามารับบิณฑบาต ข้าวบิณฑบาตที่เราเตรียมไว้ก็จัดออกมา เมื่อเห็นท่านแล้วถามว่า ท่านมาธุระอะไร พระก็จะตอบว่ามารับเอาราหู เห็นราหูไหม โยมก็จะตอบว่า ราหูอยู่ที่ นี้ พระก็จะขอรับเอาราหู โยมก็ส่งราหูให้แล้วใส่บาตรให้ท่านเป็นเสร็จพิธี สำหรับโงง หน้าจิวที่จัด ไปก็ให้เอาไปทิ้งเสีย แล้วกลับคืนมาบ้าน โดยทางอื่น

(พระมหาปริชา ปริญาโณ, 2540 : 305)

มีข้อสังเกตว่า คติเรื่องราหูซึ่งเป็นเรื่องทางโหราศาสตร์ หรือดวงชะตาต่าง ๆ นั้น มี ปรากฏในเอกสารโบราณหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็น พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 1 หรือตำนานเมืองพะเยา นอกจากนี้ตำราพิไชยสงคราม ซึ่งเป็นงานในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดี ที่ 2 (พ.ศ. 2041) * ซึ่งว่าด้วยศิลปศาสตร์แห่งการรบ รวมทั้งเป็นตำราบอกฤกษ์ยามโหราศาสตร์ ในการจัดเตรียมทัพด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้รับชัยชนะ ในตำรามีเนื้อความที่แสดงให้เห็น ถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องราหูว่าเป็นนิมิตที่ไม่ดี ความว่า

ฤกษ์โหรฤกษ์ถมปีถวิ	ศฤงษาศฤณี	ร่อนร้องรรมเวหา
ชกไปคานเกลคณาคา	อย่าแปรภักตรา	ไปตรงอสุรินทรารู
เห็นเมฆเกลื่อนมาเป็นหมู่	เปนรูปเมฆ	อย่าชกฤกษ์นั้นมรณา ฯ
.....
ศฤงษร้ายบินประจมา	ห้ามอย่าชวตรา	ให้งคอย่าฟังบทง
นิมิตรบเปนสถาพร	จงคผิดผ่อน	หาฤกษ์ให้ดีจึงไป

(ตำราพิไชยสงคราม. หน้า 7)

* สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, "คำนำ" ใน ตำราพิไชยสงครามคำกลอน. กรุงเทพฯ : มปพ., 2510. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ร้อยเอก ขุนวรนิรัตน์ชัย (ตอน นิธินันท์) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2510)

ลักษณะดังกล่าวถือเป็นนิมิตร้าย กล่าวคือในเนื้อความนี้เป็นนิมิตที่ปรากฏก่อนการเคลื่อนทัพ ซึ่งหากเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวไม่ว่าจะเป็น การเดือนไม่ให้เห็นหน้าไปทศราหูจร การเห็นเมฆเป็นรูปเมรุ หรือเห็นนกร้ายบินมา ถึงเหล่านี้ถือเป็นสัญญาณบอกเหตุว่าห้ามเคลื่อนทัพ หนึ่งใน คัมภีร์ราชনীติ^๖ ซึ่งเป็นวรรณคดีคำสอนที่เก่าแก่เรื่องหนึ่งที่รู้จักแพร่หลายในประเทศไทยมาตั้งแต่สมัยอยุธยาเช่นเดียวกัน ก็มีคาถาเตือนใจให้ตระหนักถึงหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ ตามที่ควรจะเป็น โดยอาศัยเค้าเรื่องตำนานสุริยคราสและจันทรคราสหรือราหูอมจันทร์ ซึ่งแสดงไว้ในคาถาที่ 83 ว่า “พระราชผู้เป็นปราชญ์มีพระทัยหนักแน่นทั้งทลายถึงจะประสบความคับขัน ก็ไม่ทรงโทมนัส พระจันทร์เมื่อเข้าไปในปากของราหูแล้วมิหรือจะไม่ออกมาอีก” (นิยะคา เหล่าศุนทร, 2542 : 80-81)

ส่วนในสมัยรัตนโกสินทร์นั้น ก็มีหลักฐานแสดงให้เห็นเกี่ยวกับคติเรื่องราหู ดังจะเห็นได้จากวรรณคดีเรื่อง ราพันทิลาป^๗ ซึ่งเป็นงานนิพนธ์ของศุนทรภู^๘ แต่งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2385 มีเนื้อความที่กล่าวถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องราหู ในลักษณะของความเชื่อทางโหราศาสตร์ซึ่งเป็นอารมณ์ของกวีที่แสดงออกมาในรูปของบทประพันธ์ว่า เป็นความเคราะห์ที่นำมาซึ่งความไม่ศิริมงามแก่ชีวิตของตนเอง ดังความว่า

ต้องขัดเคืองเรื่องราวด้วยคราวเคราะห์	จวบจัมพาสสุริยาถึงราหู
ทั้งบ้านทั้งวังวัดเป็นศัตรู	แม้ขึ้นอยู่ยากเย็นจะเห็นใคร
เครื่องกระฎีที่ยังเหลือแต่เถือขาด	เข้าไสยาสน์ผูกมัดปิดไม่ไหว
เคยสว่างกลางคืนขาดไฟ	จะโทษใครเคราะห์กรรมจึงจำจน ฯ

(ราพันทิลาป. หน้า 399)

จากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นบทบาทของพระราหูทั้งในเรื่องราวของความเชื่อของคนไทยที่ปรากฏหลักฐานจากวรรณกรรมที่ได้สืบทอดมาตั้งแต่ครั้งอดีตและยังคงร่องรอยให้เราเห็นตราบเท่าทุกวันนี้

^๖ คัมภีร์ราชনীติ พากษ์บาลีเป็นผลงานของพรพราหมณ์ 2 คน คือ อนันตญาณ และกษามิตตตะ ทั้งนี้ นิยะคา เหล่าศุนทร ได้สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นพรพราหมณ์ในราชสำนักของพม่า ที่อาจมาจากอินเดีย ส่วนพากษ์สันตฤต เป็นผลงานของพรพราหมณ์จายักษ์ สำหรับพากษ์ไทยได้รับการแปลอย่างสมบูรณ์ในรัชกาลที่ 6 ผู้แปลคือ พรญาณวิจิตร (สิทธิ โถงนานนท์)

นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นการผสมผสานความเชื่อระหว่างศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธกับความเชื่อในท้องถิ่น โดยมีสิ่งที่เป็นแนวคิดร่วมกันในการประสมกลมกลืนระหว่างคติที่มาจากอินเดียกับลัทธิความเชื่อดั้งเดิม ดังจะเห็นได้จากตัวละครที่เป็นราหูเป็นยักษ์หรืออสูรร้าย ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้รับอิทธิพลจากคติของอินเดีย อันน่าจะเป็นคติที่ได้รับมาที่หลัง ทั้งนี้เพราะผู้วิจัยพิจารณาว่า คติเกี่ยวกับสิ่งชั่วร้ายมากเกินกินพระอาทิตย์พระจันทร์ในตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไทยนั้นน่าจะมีมาก่อนคติที่ได้รับจากอินเดีย ดังจะเห็นได้จากตำนานเรื่องกบกินเดือน หรือกบกินตะวัน ซึ่งมีตัวละครที่เป็นกบทำให้เกิดเหตุการณ์ขึ้น ซึ่งหลายคนอาจคิดว่าเป็นอิทธิพลที่ได้มาจากพุทธศาสนา แต่ผู้วิจัยพิจารณาว่าไม่ใช่ และเห็นว่าเป็นคู่แข่งความเชื่อที่สัมพันธ์กันคือลุ่ม มนุษย์-ธรรมชาติ ที่มาแต่เดิม

จากเหตุผลดังกล่าว ทำให้สัญลักษณ์ “รูปราหู” ในระบบความเชื่อของคนไทยหลายลุ่ม ซึ่งเป็นคติใหม่ที่เกิดขึ้นที่หลังนั้น มีลักษณะหรือกลไกของคติมากกว่าที่จะเป็นรูปสัญลักษณ์ที่มาจากคติทางศาสนาของอินเดีย ดังจะเห็นได้จากตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของคนไทยหลายลุ่มอธิบายว่า กบกับพระราหูคือสิ่งเดียวกัน เพราะฉะนั้น “ราหู” จึงมีความหมายคล้ายกับกบเช่นกัน อันเป็นตัวกลางระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติเช่นกัน

คำอธิบายเบื้องต้นอาจจะดูซับซ้อน ทั้งนี้เพราะในคติความเชื่อของชาวอีสาน เมื่อถามว่าเหตุใดจึงเกิดสุริยคราสและจันทรคราสขึ้น ชาวบ้านจะตอบว่าเป็นเพราะกบกินเดือน ซึ่งกบก็คือพระราหู หรือในพื้นสารเรื่อง พิธีแก้กันกลอง เมืองเชียงคอง ดันฉบับของวัดจอมคำ เขียนด้วยอักษรธรรมว่า “เมืองเชียงคองนี้เป็นนามจันท์ ควรดีเอารูปราหูกับพระจันทร์ไปบริกรรมบูชาแม่น้ำหนพ่ายพ” แต่เมื่อมาดูรูปที่ชาวไทเงินเมืองเชียงคองปั้นเป็นพระราหูหรือรูปสังขาน เพื่อใช้ในพิธีแก้กันกลองส่งแก่นแฉ่ รูปขุ่นสังขานกลับเป็นรูปกบปั้นมาจากทราย ซึ่งไม่ได้เป็นรูปราหูแต่อย่างใด

ที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นรูปสัญลักษณ์ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ในคติความเชื่อดั้งเดิมได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นพระราหู หลังจากทีคนไทรับคติทางพุทธศาสนาเข้ามา นั่นย่อมชี้ให้เห็นว่า คติต่าง ๆ ซ้อนทับกันอยู่ ถึงแม้จะปรากฏรูปแบบของสัญลักษณ์ที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งในบริบทหนึ่งอาจจะพระราหู อีกด้านหนึ่งอาจจะกบ แต่ความคิดที่แฝงอยู่ในรูปสัญลักษณ์เหล่านี้ ล้วนเป็นพื้นฐานความคิดที่มีเค้าแนวเดียวกัน นั่นก็คือ วัฒนธรรมที่กลายหรือวัฒนธรรมผสม ซึ่งยังคงมีร่องรอยวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนไทยปะปนอยู่ด้วย

ในปัจจุบันคติความเชื่อเกี่ยวกับพระราหูนั้น มีมากมายหลายแนวคิดที่แตกต่างไปจากอดีต เป็นต้นว่า บางกลุ่มชนเชื่อว่าเครื่องรางของขลังที่ทำเป็นรูปราหูจะให้คุ้มครองกำบัง ช่วยปกป้องคุ้มครองให้ปลอดภัยจากภยันอันตรายต่าง ๆ หรือให้ความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต เช่น กลุ่มไทลาว หรือกลุ่มไทเงินที่เขียงดุง บางกลุ่มมีการกราบไหว้บูชาหรือเซ่นสังเวยพระราหูด้วยของคำ 8 อย่าง ดังจะเห็นได้จากเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2538 ซึ่งประเทศไทยมีการเกิดสุริยุคราตขึ้นหลายแห่งทั่วประเทศ เหตุการณ์นี้ทำให้คนไทยจำนวนมากเชื่อว่า ราหูมีอาถรรพณ์ซึ่งคนที่เกิดในช่วงเดือนนี้ถ้าใครไม่เซ่นไหว้จะต้องได้รับอาเพศต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวพาดหัวข่าวหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ว่า

“คติความเชื่ออิทธิพลพระราหูจากเหตุการณ์สุริยุปราคาเริ่มแพร่ระบาดไปทั่วประเทศว่า จะเกิดเหตุอาเพศภัยในช่วงระยะเดือนตุลาคมปีนี้ ทำให้ผู้คนต้องหาเครื่องเซ่นไหว้ 8 คำ อย่างช้าละหวัน...” (พลาจิตย ติพิธิธัญกิจ, ม.ป.ป. : 154)

พระราหูในคติที่เกิดขึ้นใหม่จึงเป็นสิ่งที่ผู้คนเลื่อมใสศรัทธา และมีอิทธิพลต่อความเชื่อและจิตใจของกลุ่มชนที่นับถือร่วมกัน ซึ่งหากย้อนกลับไปดูในเรื่องราวของตำนานหรือคติโบราณที่ผ่าน ๆ มา จะพบว่าพระราหูเป็นอสูรร้ายที่ทำให้เกิดความเดือนร้อนบนสวรรค์ หนึ่งในทางโหราศาสตร์โบราณก็มีหลักฐานแสดงไว้อย่างชัดเจนว่า พระราหูเป็นดาวเคราะห์ที่ให้โทษอย่างไรก็ตามเราอาจพิจารณาได้ว่า เนื่องจากคติเรื่องราหูเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งในตำนาน ซึ่ง

ข่าวในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐเกี่ยวกับการเซ่นไหว้พระราหูสรุปความได้ว่า เกิดจากคติทางโหราศาสตร์ (แบบใหม่) ซึ่งชาวบ้านจะเซ่นไหว้พระราหูด้วยของคำ 8 อย่าง คือ ไก่คำ เหล้าคำ (เขียงซุน) กาแฟคำ ข้าวเหนียวคำ เขาก้อย ขนมนเปียกปูนคำ ถั่วคำ และไข่เยี่ยวม้า ซึ่งทุกชนิดต้องเป็นสีดำ หากขาดอย่างใดอย่างหนึ่งต้องหาเครื่องเซ่นไหว้อื่นที่เป็นสีดำมาแทน โดยจัดวางเครื่องเซ่นไหว้ทั้งหมดไว้บนผ้าปูสีดำ ในที่กลางแจ้งและคอนคิกของวันพุธ จากนั้นจึงจุดธูปเทียนสีดำจำนวน 8 ดอก ท่องคาถา ซึ่งมีเนื้อความว่า “ข้าแต่ราหู เทพเจ้าแห่งโชคลาภ ข้าขอนำอาหารและเครื่องคิมมาบูชา ขออัญเชิญคิมกินได้ตามอัธยาศัย ขอจงช่วยคุ้มครองข้าฯ (บอกชื่อตนเอง) ให้พ้นภัยจากอันตราย ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ให้มีความสุข ความสำเร็จทั้งปวง และให้มีเงินมีทอง มีความร่ำรวย มีโชคลาภตลอดไปด้วยเทอญ” หลังจากทักถั่วคำบูชาแล้วก็วางเครื่องเซ่นไหว้ไว้กับที่จนกว่าไฟจะเผาไหม้รูปหมกเป็นอันเสร็จพิธี (พลาจิตย ติพิธิธัญกิจ, ม.ป.ป. : 156)

เรื่องราวของสัญลักษณ์อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้เสมอ สัญลักษณ์เก่าอาจหมดความสำคัญลงไป
เมื่อมีสัญลักษณ์ใหม่เกิดขึ้นมา

สัญลักษณ์รูปพระราหูมีบทบาทในสังคมของคนไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้
มีความเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ดังเช่น ความเชื่อใหม่ ๆ เกี่ยวกับพระราหู ไม่ว่าจะเป็น การกราบ
ไหว้พระราหูด้วยเครื่องเซ่นหรือของค่าต่าง ๆ หรือเรื่องตัวเลขและตัวอักษรที่มีความเกี่ยวข้องกับ
กับการเกิดสุริยคราสและจันทรคราส เรื่องราวเหล่านี้ล้วนมีกระแสหรืออิทธิพลในเชิงธุรกิจหรือ
การค้าพาณิชย์เข้ามาเกี่ยวข้องปะปน จนทำให้เกิดความเชื่อใหม่ ๆ ขึ้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นพ้องกับ
ทัศนะของ ศรีศักร วัตติโกคม ที่ได้กล่าวแสดงความคิดเกี่ยวกับความเชื่อใหม่ ๆ ที่เกิดจากความ
หวาดกลัวต่อธรรมชาตินี้ว่า

“ภาวะทางสังคมสมัยก่อนนั้นยังเป็นเรื่องปกคดียู่ แต่เวลานี้มันเปลี่ยนแปลงไปหมด
ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมในเวลานี้ ที่เรียกว่าเป็นสภาพของสังคมที่
กำลังเปลี่ยนแปลง มันเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมมาเป็นอุตสาหกรรม มัน
เป็นช่วงเวลาที่คร่อมกันอยู่ มีทั้งสิ่งที่คนรู้และไม่รู้ ปรับตัวยาก ทำให้เกิดความไม่มั่นใจ
ขึ้นในสังคม เกิดการนับถือพวกเครื่องรางของขลัง บ้างก็ทำใหม่ เป็นเหยื่อของมิจฉาชีพ
ตั้งถัทธิใหม่เพื่อหลอก เกิดความเชื่อใหม่ ๆ ขึ้นมา” (ศรีศักร วัตติโกคม, 2538 : 166)

ลักษณะดังกล่าวชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ระบบความเชื่อเกี่ยวกับการกราบไหว้บูชาพระ
ราหูด้วยเครื่องเซ่นต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ขอยืมมาจากวัฒนธรรมอื่น มิใช่เป็นลักษณะหรือระบบความ
เชื่อดั้งเดิมที่สืบทอดมา ทั้งนี้อาจพิจารณาถึงสาเหตุหลัก ๆ ของการสร้างสัญลักษณ์ราหูขึ้นมา
ในระบบความเชื่อที่เข้ามาใหม่ได้ดังนี้ ประการแรก สร้างเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ ประการที่สองเพื่อ
การค้า ประการสุดท้ายสร้างด้วยความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์

กะตาพระราหู : เครื่องรางของขลังที่เป็นศิลปะพื้นบ้าน

การสร้างสรรคงานศิลปะพื้นบ้านของมนุษย์ในทุกยุคทุกสมัยมักเกิดจากความ
ประทับใจ ความเชื่อในด้านต่าง ๆ และความต้องการเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยเป็นแรง
บันดาลใจมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษจวบจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏศิลปะหัตถกรรมแห่ง “บ้านเชียง”
ซึ่งเป็นแหล่งโบราณวัตถุยุคก่อนประวัติศาสตร์ในเขตจังหวัดอุดรธานี พบว่ามีเครื่องปั้นดินเผา
เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ จำนวนมาก มีรูปร่างและลวดลายแปลกกันออกไป ลวดลายบนเครื่อง

ปั้นดินเผามีการระบายสี มีลวดลายแบบเรขาคณิต เช่น สามเหลี่ยม วงกลม วงรี รูปดอกไม้ รูปคน ส่วนรูปสัตว์ก็มี กบ แม้ ควาช ช้าง กวาง และงู ผีงไว้กับศพซึ่งเชื่อว่าญาติพี่น้องของผู้ตายเอาอาหารใส่ในหม้อผีงไปกับศพ เพราะเชื่อว่าผู้ตายก็คงจำเป็นต้องกินต้องใช้เหมือนกัน (Chin You-Di, 1975. อ้างถึงใน ประมวลวชิ ตติคตินัน, 2521 : 278-279)

จากหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการสร้างสรรค์งานศิลปะ อันเป็นกระบวนการสร้างสรรค์อย่างหนึ่งของมนุษย์มีมาตั้งแต่ยุคบรรพชนแล้ว ซึ่งมีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ และอำนาจเหนือธรรมชาติอย่างชัดเจน มารูด อัมรานนท์ ได้กล่าวถึงงานศิลปะพื้นบ้าน ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างสรรค์อย่างหนึ่งของมนุษย์ว่า

ศิลปะพื้นบ้าน อาจกล่าวได้ว่าเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ ที่แสดงออกในแนวทางที่นำมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ปรากฏออกมาในลักษณะของเครื่องมือ เครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องและมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยที่เหมาะสมเป็นสำคัญ ไม่ได้คำนึงถึงความสวยงามเป็นหลัก แต่ความงามที่ปรากฏอยู่ในผลงานเหล่านั้น เป็นสิ่งซึ่งได้ปรากฏออกมาจากส่วนลึกของจิตใจมนุษย์ที่สะท้อนออกมาโดยธรรมชาติ (มารูด อัมรานนท์, 2541 : 48)

“กะฉาบพระราหู” ซึ่งเป็นงานศิลปะพื้นบ้าน (Folk Art) อย่างหนึ่งที่เกิดจากการสร้างสรรค์งานของศิลปินพื้นบ้าน อันมีต้นเค้าความเชื่อมาจากอำนาจเหนือธรรมชาติตามตำนานทางโหราศาสตร์ว่า “ราหู” นับเป็นดาวที่มีคุณทางให้กำลัง เมื่อเกิดราหูอมจันทร์ก็คือเงาของโลกไปบดบังทับดวงจันทร์ให้ดำมืดนั่นเอง เรื่องราวดังกล่าวจะมีคุณทางให้กำลังเพิ่มอานุภาพภายใน ผลักดันให้เกิดความเพียรพยายาม ขยันขันแข็งในขณะเดียวกันก็บาปที่ทำให้เกิดความงุ่มง่ามัวเมา สะท้อนให้แนวความคิดของผู้คนที่ตีบทอคมตั้งแต่อดีต ดังที่ ทุงศรี ไซหาราชฎร์ ศิลปินพื้นบ้าน วัดศิระทอง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม อายุ 83 ปี ผู้ตีบทอควิชาแกะกะฉาบ “ราหูอมจันทร์” ได้กล่าวถึงเรื่องราวรูปสัญลักษณ์ระหว่างราหูกับศิลปะพื้นบ้านนี้ว่า

การแกะกะฉาบพระราหูของชุมชนของชาวดาว วัดศิระทองนั้น ทำมาตั้งแต่ชาวดาวอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่ราบลุ่มริมแม่น้ำนครไชยศรี ณ วัดศิระทอง โดยหลังจากศรัทธาและความนุมนานะของชาวบ้านสร้างวัดขึ้นสำเร็จแล้ว ชาวบ้านทั้งหมดได้พร้อมใจกันนิมนต์หลวงพ่อไคร ซึ่งเป็นชาวดาวที่อพยพมาจากเวียงจันทน์เช่นกัน

เป็นเจ้าอาวาส ปกครองวัดเป็นองค์แรก ท่านเป็นพระที่แก้กัฏทางด้านคาถาอาคมและ การทำเครื่องรางของขลัง โดยเฉพาะการสร้าง “พระราหูอมจันทร์” จากกะดามะพร้าว คาเคียวด้วยกรรมวิธีการแกะ ซึ่งเป็นตำราที่ท่านนำมาจากเวียงจันทน์ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ชาวบ้านได้บูชาและอาราธนาพகคคคคคความเชื่อทางศาสนาและไสยศาสตร์ (บุญพิธี พันธวัร, 2538 : 68)

นอกจากนี้ บุญพิธี พันธวัร (2538 : 69-70) ยังได้กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับกะลา พระราหูของกลุ่มชาวไทยลาว วัดศรีษะทอง ว่าความเชื่อเกี่ยวกับกะลาพระราหูในกลุ่มไทยลาว เกิดจากแนวคิดที่ว่า ความเป็นอมตะและนิรันดร์ของพระราหูที่ไม่รู้จักตาย อันเป็นแนวทางความเชื่อของบรรพชนโบราณที่อาศัยโลกนี้เป็นตัวกำหนด เป็นสูตรพิธีสร้างสรรพสิ่งซึ่งใช้คุ้มครองคนให้มีชีวิตเป็นอมตะรอดพ้นจากภยันตรายต่าง ๆ ทั้งยังมีคุณวิเศษอื่น ๆ อีกมากมาย อานุภาพแห่งพระราหูนี้มักกล่าวไว้ในหลายตำรา ความเชื่อแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น ทั้งพุทธ ฮินดู ไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ อาจกล่าวได้ว่า อานุภาพแห่งพระราหูนี้มีอิทธิพลต่อความเชื่อต่อจิตใจของคนไทยมาเป็นเวลาช้านาน ซึ่งอาจจะสรุปถึงอานุภาพแห่งพระราหูได้ ดังนี้

1. ใช้ป้องกันอาชฐ หอกดาบ หน้าไม้ ปืน ไปตลอดจนภัยพิบัติต่าง ๆ
2. เพื่อให้เกิดลาภผล และแก้แ้วแหวนเงินทอง
3. เพื่อให้ผู้พบเห็นเกิดความเมตตา ปราณี้ รักใคร่
4. เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน

ความเชื่อเกี่ยวกับกะลาพระราหูนี้ยังมีอีกหลายอย่าง เช่น เชื่อว่าถ้านำกะลาพระราหูมา แชน้ำ จะทำให้น้ำนั้นศักดิ์สิทธิ์เหมือนน้ำมันดี ใช้ประพรมกันโรกันอัคคี หายจากโรคภัยไข้เจ็บ ช่วยให้หญิงคลอดลูกง่าย ทั้งยังให้ฤทธิ์กำบังคนพ้นจากการไล่ล่าได้อีกด้วย ทั้งนี้ตามตำราโบราณค้นฉบับการแกะกะลาพระราหูระบุว่า ผู้ที่แกะกะลานั้นจะต้องเลือกใช้แค่กะลาคาเคียวเท่านั้น เนื่องจากมีความพิเศษแปลกพิศดารกว่ากะลาธรรมดา อีกทั้งหาได้ยาก และตามคติความเชื่อโบราณก็ถือว่ากะลาคาเคียวเป็นของที่อยู่ในตัวเองอยู่แล้ว เช่นเดียวกับของที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติแล้วมีความผิดปกติออกไป

ถายเกียรติมุข : รูปประดับในศาสนสถาน

เกียรติมุข หรือในคติพุทธเรียกว่า “พระราหู” นั้นมักเป็นรูปประดับบนทับหลังเหนือซุ้มประตู ซึ่งเป็นระบบความเชื่อที่มาจากคติของศาสนาพราหมณ์ฝ่ายไสวณิกาย อันมีเรื่องเล่าว่า วันหนึ่งพระศิวเทพผู้เป็นใหญ่แห่งเขาไกรลาส บังเกิดความโกรธอย่างร้ายแรงปานเพชรหึงอำนาจของความโกรธเผาผลาญอารมย์ จนเกิดเป็นตัวเกียรติมุขกระโดดออกมาจากระหว่างพระขนงหรือคิ้วของพระศิวะ แล้วกั๊กกินตัวเองทั้งแขนขา ถ้ำตัว หน้าอก จนหมดแม้แต่ขากรรไกรถ่าง เมื่อพระศิวะได้พิจารณาถึงตัวโกรธ คือเกียรติมุข กั๊กกร่อนทำลายตัวเองแล้ว จึงทรงรำพึงขึ้นมาว่า เจ้าเกียรติมุข เจ้าเกิดจากความโกรธของข้า และข้าได้รู้แล้วว่าความโกรธนั้นจักทำลายทุกสิ่งทุกอย่างแม้แต่ตัวเองยังกั๊กกินได้จนหมด ต่อไปนี้เจ้าจงไปเป็นเกียรติมุข สถิตยังเทวสถานเพื่อเป็นคติเตือนใจสาธุชนให้ได้เห็นอำนาจของความโกรธ จะได้ยับยั้งทำลายเสีย มิให้เกิดโทษขึ้น โลกจะได้ไม่เบียดเบียนกัน และเป็นที่ยึดมั่นไปด้วยความสงบสุข (น. ฃ. ปากน้ำ, 2538 : 148)

บางตำนานก็เล่าว่า อสูรคนหนึ่งชื่อชัตนร มีอานุภาพมาก ไม่มีใครในโลกทั้งหลายเอาชนะได้ ชัตนรจึงเหิมเกริม ต่งราหูซึ่งเป็นอสูรที่ทำให้เกิดคราตไปหาพระศิวะเพื่อขอชายาของพระศิวะคือนางปารวตี พระศิวะจึงได้ตอบด้วยการถ่มคาที่ตาม แล้วเปดงแสงอันแรงกล้าออกมาปรากฏเป็นร่างของยักษ์ หน้าตมำกท้วก้ำถึงหัวไซ้ พอเห็นราหู ยักษ์คนนี้จึงรีเข้าไปหาพร้อมกับอ้าปากกว้างทำท่าจะเขมือบราหู ราหูตกใจถ้วถนถน ขอให้พระศิวะช่วย พระศิวะจึงตั้งไม่ให้ยักษ์นั้นทำร้ายราหู แต่เมื่อไม่ได้กินราหู ยักษ์คนนี้ก็ทรมนทรมายด้วยความหัวไซ้พระศิวะจึงบอกให้ยักษ์กินแขนขาของตัวเอง แต่เจ้ายักษ์ตัวนี้ตะกตะกถามมาก กินแขนขาตัวเองเท่านั้นยังไม่พอจึงกินตัวเองต่อไปเรื่อยจนเหลือแต่หน้า พระศิวะมองดูด้วยความพอใจที่เห็นการกระทำของยักษ์ที่เกิดจากอำนาจทำลายล้างโลกของพระองค์จึงบอกกับยักษ์ตัวนี้ว่า “แต่นี้ไป เจ้าได้ชื่อว่าเกียรติมุข และข้าจะให้เจ้าอยู่ที่ประตุมานของข้าตลอดไป ใครก็ตามที่ไม่เคารพเจ้า จะไม่ได้รับพรจากข้า (เอเดรียน สอนอนกรต, 2537 : 296)

เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเกียรติมุขในคติพราหมณ์มีความเป็นมาดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ต่อมาเมื่อมาสู่คติพุทธศาสนาเราก็เรียกว่า “ตัวราหู” ซึ่งเป็นรูปประดับติดอยู่ตามพุทธสถานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นหน้าบัน ตูปลเจดีย์ ป้ายวัด หรือภาพจิตรกรรมฝาผนัง เรื่องราวดังกล่าวถือเป็นจุดมุ่งหมายของการสร้างสื่อสัญลักษณ์ในคติทางศาสนาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ซึ่งนับได้ว่าเป็นการเรียนรู้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ ทำให้ศาสนสถานเต็มไปด้วยศิลปกรรมเพื่อ

จงใจให้ผู้คนศรัทธาและเชื่อถือในพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากธรรมเนียมนิยมในการวาดจิตรกรรมฝาผนังที่นิยมวาดพุทธประวัติหรือทศชาดก หรือในชุมชนของคนไทยหลาย ๆ กลุ่มที่มีลักษณะธรรมเนียมดังกล่าวปรากฏอยู่เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มไทเงินซึ่งนิยมว่าจ้างจิตรกรเขียนชาดกนอกนิบาตเรื่อง สุชวิณะวิวาทง เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาด้วยการวาดลงบนผืนผ้าบนแผ่นสังกะสีและคอกคืดฝาผนังหรือใช้กรอบแขวนติดฝาผนัง รวมทั้งวาดและระบายสี หรือปิดทองลงรักบนฝาผนังของวัดต่าง ๆ (สุทิน ฤทธิ์เพ็ญ, 2539 : 225)

อนึ่ง ตัวละครหลายตัวในนิทาน นิยาย คำนาน ก็ไปปรากฏในฐานะประติมากรรมตามวัดเราจะเห็นพญานาคบนหน้าบัน ในลายปูนปั้น ตามราวบันได คันทวย ตัวละครในป่าหิมพานต์ เช่น หงส์ คชสีห์ กิรรา-กินรี หรือยักษ์ ก็ปรากฏในประติมากรรมทั้งที่เป็นลายสลักไม้เป็นปูนปั้น สัมฤทธิ์ รวมทั้ง “ราหู” ซึ่งเป็นตัวละครตัวหนึ่งในตำนานสุริยคราสและจันทร์คราส ก็ปรากฏในพุทธศาสนสถาน ไม่ว่าจะเป็นที่พระธาตุพนมศิลปกรรมของชุมชนสองฝั่งโขง ซึ่งได้แก่ไทยอีสานกับไทลาว หรือที่ชุมชนวัดป่าเลไลย์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี หรือที่หน้าบันศาลา วัดสบถิ จังหวัดลำปาง แสดงให้เห็นว่างานประติมากรรมรูปราหู และคติเรื่องราหูเป็นสิ่งสำคัญในการเชื่อมต่อกับความเชื่อทางสังคม คำนานหรือนิทานต่าง ๆ จึงเป็นขุมคลังทางปัญญาที่จิตรกรหรือผู้สร้างสรรค์ผลงาน จะได้นำเอาเรื่องราวไปประดิษฐ์ตกแต่งนำมาซึ่งคุณค่าทางด้านศิลปะ โดยอาศัยเนื้อหาในความหมายแห่งตำนานและนิทานในท้องถิ่นที่รับรู้ร่วมกัน

ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นอาจจะพิจารณาได้ว่าเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ตำนานสุริยคราสและจันทร์คราสแพร่หลายเป็นที่รู้จักทราบเท่าทุกวันนี้ ก็เพราะความแพร่หลายของตัวราหูที่ปรากฏในศาสนาตถนต่าง ๆ ซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ความแพร่หลายนั้นนอกจากจะเป็นความนิยมที่ได้รับอิทธิพลมาจากคตินพราหมณ์แล้ว ยังถือว่าเป็นเรื่องราวศาสนาที่อิงปรากฏการณ์ธรรมชาติ (nature religion) ฉะนั้น ตัวละครต่าง ๆ ที่ปรากฏในตำนานจึงมีความหมายที่ถูกอุปมาให้เป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือรูปสัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมายบางอย่างที่ผู้สร้างสรรค์ผลงานเหล่านั้นต้องการให้เห็นเรื่องคติสอนใจที่ถ่ายทอดมโนภาพนั้นออกมาเป็นรูปธรรม ผลงานเหล่านั้นจึงได้รับการยอมรับจากกลุ่มชนซึ่งสามารถเข้าใจรับรู้ร่วมกับผู้สร้างสรรค์หรือจิตรกรนั่นเอง แสดงให้เห็นว่าพระราหูเป็นเรื่องราวที่หยั่งรากลึกกลงไปในชีวิตจิตใจของกลุ่มคนไทย โดยเฉพาะกลุ่มที่นับถือพุทธศาสนา

ภาพ : ประติมากรรมรูปราชู หน้าบันศาลา วัดตมธิ จังหวัดฉะเชิงเทรา

สถาบันวิทย์บริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากการศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวเหตุการณ์สุริยุคราสและจันทรคราสที่ดำรงอยู่ในบริบททางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติไท แล้วพบว่า สุริยุคราสและจันทรคราสเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอย่างหนึ่ง ที่มนุษย์สร้างสรรคขึ้นมาเพื่อเชื่อมโยงกับเหตุการณ์การเกิดอุปราคา ซึ่งหากพิจารณาแล้วจะพบว่า กลุ่มคนไทยมีจุดประสงค์หลัก 2 ประการ ในการสร้างสรรคสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ คือ

1. เพื่อเป็นสื่อหรือเหตุผลในการตอบความต้องการทางด้านจิตใจและอารมณ์ของผู้คนที่หวาดกลัวต่อเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ไม่ปกติธรรมดา อันเนื่องมาจากการบงาบทาในการขังความอยู่รอดแห่งชีวิต ดังนั้นจึงมอบมรดกในรูปของตำนานหรือเรื่องเล่าให้แก่คนรุ่นหลังสืบต่อ
2. เพื่อเป็นสื่อในการสร้างสำนึกในลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ กล่าวคือ ถ้ามนุษย์ไม่ช่วยเหลือธรรมชาติหรือไม่ดูแลไม่สนใจธรรมชาติ ธรรมชาติก็จะลงโทษก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวแก่โลกและมนุษย์ได้เช่นกัน

ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมของคนไทหลายกลุ่ม มีการเคารพนับถือรูปกบและราหู โดยเชื่อมโยงกับความอุดมสมบูรณ์แห่งน้ำหรือฝน หรือความอยู่ดีมีสุขแห่งชีวิต ซึ่งเห็นคติความเชื่อดั้งเดิมของคนไทที่มีความผูกพันอยู่กับธรรมชาติ ซึ่งนับสำคัญในส่วนนี้บอกกับเราว่า มนุษย์ทั้งในอดีตและปัจจุบันก็ยังคงยึดธรรมชาติเป็นที่พึ่ง ถึงแม้จะมีเทคโนโลยีสมัยใหม่ก็ตาม โดยเฉพาะเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของน้ำ อันจะนำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์แห่งชีวิตต่อไป ดังนั้นการเคารพต่อระบบทางธรรมชาติ จึงถือเป็นการบันดาลความอยู่ดีมีสุขให้แก่มนุษย์ด้วย และตราบไคที่มนุษย์ยังห่วงใยสนใจธรรมชาติอยู่ ธรรมชาติก็จะให้คุณอนงค์แก่มวลมนุษย์ตลอดไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย